

JÉKELY ZOLTÁN ÉS ÁPRILY LAJOS 1940 ÉS 1946 KÖZTI LEVELEZÉSÉBŐL

Közreadja Péterfy Sarolt

Jékely Zoltán egész életében intenzív levelezésben állt édesapjával, Áprily Lajossal. A kisgyermekkor éveitől kezdve Áprily haláláig több mint 300 levél maradt fenn, ezek közül adom most közre az ez idáig kiadatlan levelezés talán legaktívabb és legérdekesebb időszakának ötven darabját. Jékely a II. bécsi döntést követően úgy határozott, visszatelepül Erdélybe; leveleiből kiderül, hogy a budapesti bő egy évtizedet közjátékként fogta fel. A levelezésből az is kirajzolódik, hogy Áprily is tervezi a visszaköltözést. Terve végül nem valósul meg, de a '40-es évek elejének nyarait Parajdon, gyermekora falujában tölti, '42 telét pedig Kolozsváron, Márta lányánál. 1943-ban nyugdíjba vonul a Baár–Madas Leánynevelő Intézet igazgatói állásából, és Visegrád–Szentgyörgypusztára költözik. Levelezésükön keresztül végigkövethetjük Jékely személyes sorsának, valamint szűkebb és tágabb értelemben vett családjának háború alatti történetét, természetesen számos irodalmi vonatkozással tarkítva. '41-ben megismeri Jancsó Adrienne előadóművészt, akivel a következő évben összeházasodnak, majd két gyermekük születik. A Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban dolgozik, szerkeszti a *Termés* című folyóiratot, majd a *Világosság* irodalmi rovatát. Leveleiből jól kiolvasható, hogy a '40-es évek elejének kezdeti optimizmusa, lendülete a háború előrehaladtával párhuzamosan alakul borúlátássá, szorongássá. A családi és

történelmi tragédiák (sógora hadifogságba esése, majd halála, unokahúga halála) és az erdélyi élet egyre kilátástalanabbá válásának hatására végül Jékely meghozza élete egyik legnehezebb döntését: másodszor is otthagyja Erdélyt, és ismét Budapestre költözik.

Az 1940–46 közti időszakban kelt rengeteg levélből a legjellegzetesebb, a korszak történetét legjobban kirajzoló darabokat közlöm. A válogatásban többségben vannak Jékely levelei, édesapja – illetve egy esetben édesanyja – válaszleveleit aszerint válogattam, hogy melyek segítenek legjobban a levelezés folyamatának megértésében.

A Jékely–Áprily-levelezés feldolgozása az elején tart, a levelekben előfordulnak olyan nevek, utalások, melyek a teljes levelezés feldolgozása, ill. a hagyatéék egyéb részeinek (naplók, feljegyzések) tanulmányozása során válnak majd világgossá. A családi vonatkozású és egyéb, az egyes levelek értelmezéséhez fontos neveket, utalásokat lábjegyzetekben tisztázom. A levelek egy része (főleg Áprily Lajos levelei) írógéppel íródott, Jékely leveleinek nagy része kézírású (kézírása nehezen olvasható, a levelekben sok a betoldás, a lap szélére hosszabban írt utóirat). A levelek átírásakor azt a koncepciót igyekeztem érvényesíteni, hogy az egyéni írásmódot megőrizsem – de egyebekben a mai helyesírásához igazítottam a szöveget.

P. S.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Ma délután indulok Besztercére; Kolozsvárt nagyon nehezen hagyom itt, semmi csábító ebben az utazásban.

Rengeteg emberrel találkoztam, itteniekkel és túlfelőliekkel, magyarországiakkal is. (Bözsi néni¹ ebben a percben toppant be a Laci bácsiék² előszobájába, s nagy az örövendezés.)

Az Apuka s az én lekerülésemhez is sokan gratulálgattak, s mindenki őszinte örömet mutat. Sajnos (Pasteiner Irénnel³ tegnap találkoztam Misika bácsi⁴ házában, Kovács Margit⁵ társaságában, Parádi Katus⁶ lakásában) január elsejéig nem dőlnek el a kinevezések, tehát még akkor is, ha Apukát közben mégis lehelyeznék ide, én még két hónapig Pesten kellene tengődjek. Kinevezésemben azonban nem hiszek: innen is, Magyarországról is olyan sokan és olyan könnyökösen támadják ezt a 4-6 állásocskát, hogy én ebben a könnyöklésben részt nem vehetek. Ha a sorsra bíznám a dolgot, egészen biztosan hoppon maradnék. Abban töröm a fejemet, hogy ma délelőtt felkeresem Kemény Jánoskát,⁷ s tanácsát, támogatását kérem...

A tülekedés nagy, habár már sokan helyezkedtek el az itteniek közül is. Kicsit mint-ha telhetetlenek lennének.

Ma reggel letargikus vagyok, s a tollam sem száll úgy, ahogyan kellene – a házban Erzs mama⁸ diktátori rikácsolása harsog.

Voltam Lám Béláéknál,⁹ Kócsi néninél, drága jó asszony nál, aki valósággal fiává fogadott, s készül, hogy lekerülésem érdekében nyakába vegye a várost!

Laci bácsiék jól vannak. A lányok gyönyörűek és érdekesek.

Kár, hogy otthonról semmi friss hírem. Remélem, mindenki jól van.

Krenneréknél¹⁰ is jártam a minap; aránylag jól vannak, s Edith nagyon kedves volt. Olgának¹¹ és Ravasz Évának¹² keveréke.

Pest eltűnt a szemhatár alatt. Nem is éltem én ott soha – mindig idehaza voltam.

Mindenkit csókol Zsoli.

Kolozsvár, 1940. 10. 25.

Ui. 31-ére visszajövök ide. Ha Apuka jön, feltétlenül hálókocsiban utazzék, mert különben... Jó volna, ha lejönné, mert kis haditanácsot kéne tartani.

¹ Schéfer Erzsébet, Jékely Zoltán anyai nagynénje.

² Schéfer László, Jékely Zoltán anyai nagybátyja.

³ Pasteiner Évának, Jékely Zoltán első feleségének rokona.

⁴ Dr. Csiky Mihály, Jékely édesanyja, Schéfer Ida rokona.

⁵ Schéfer Ida egyik barátnője.

⁶ Áprily Lajos szentgyörgypusztai szomszédjának, Parádi Jenőnek a rokona.

⁷ Bárány Kemény János (1903–1971) író, irodalomszervező, az Erdélyi Helikon-találkozók létrehozója és mecénása.

⁸ Schéfer László anyósa.

⁹ Lám Béla (1892–1973) író, mérnök, Áprily Lajos jó barátja.

¹⁰ Krenner Miklós (1875–1986) erdélyi köztudós.

¹¹ Gruenwald Olga, Jékely Zoltán öccsének, Jékely Endrének első felesége.

¹² Ravasz László ref. püspök lánya.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kolozsvár, 1941. május 29.

Drága Apuka s mindenki, aki ezt a levelet elolvassa!

A Karolina tér 1. szám alatt vettem ki egy boltíves szobát, s a lakásadó nénim oly öreg s olyan kedves, mintha az egyik Pongyelóky nővér volna. Még bútoraim is olyanok. Félek, hogy a Barátok harangja hajnaltájban fel fog zavarni... Ma este megyek oda, eddig Laci bácsiéknál s egy internátusban (Rákóczi út 2.) laktam.

Veszedelemesen magas hangulatban vagyok. Annyi édes nyugtalankodás naponta, hogy a szívem bele-belenyilall, pedig semmi bolondságot nem csináltam – eleddig legalábbis nem. 1931-ben, amikor az Eötvösbe¹ kerültem, vagy 1937-ben Párizsban – csak akkor éreztem magam ilyenformán. A dolog rendjén való volna, ha nem kellene attól tartás, hogy ezután csak rosszabb következhetik.

A politikai tanakodások (mennyi van Erdélyben), panaszok, dühöngések el-elsodor-nak pillanatokra – de remélem, hogy léha és felelőtlen egyéniségem felülkerekedik, s közügyekkel nem égetem magam. Habár Erdélyben nem az vagyok, aki odatúl voltam: itt minden tízszeresen visszhangzik bennem, jobban tudok örvideni s dühöngeni is.

Néhány kellemes-kellemetlen vizit vár reám. Különben nemigen fogok társadalmi életet élni. Herepey Árpád² (komolyan töri a fejét Apuka sorsán. Bartókkal³ is tanakodott, hogy s mint kéne Apukát ideteremtteni. A régi könyvtári rezsimmel némi antagonizmusban van)⁴ végtelenül kedves volt hozzám; azt mondta, hogy minden bajommal forduljak hozzá nyugodtan, s meghívott, hogy látogassam meg odahaza. Bartók is rop-pant jóindulatúan fogott meg az eskütétel után, s szintén meginvitált. Általában: az emberek eddig kedvesek s örvendezők voltak. Reményiket⁵ még nem látogattam meg, noha tudom, hogy az ideggyógyintézetben van szegény. Nagyon odalehet.

Jó volna, ha a könyveimet egy nagy ládába becsomagolnák s elküldenék; ott maradt ruhaneműim fontosabb darabjait is hiányolnám, ha idejében meg nem érkeznének. A nyári zöldessárga ruhámat minél hamarabb küldjék le, valamilyen batyuban, úgyis ki kell majd vasaltassam. Fehérneműm is maradt otthon jócskán: nagy szükség lesz rájuk, most ritkán mosathatók. A többi ruhát őrizték meg a molyoktól (szmoking, fekete csíkos, kék csíkos téli ruha). A könyvek dolgában Évával⁶ levelezni fogok. Együtt kellene őket elküldeni, ti. azokkal együtt, amelyek eddig nála voltak.

Annyi embert hagytam ott búcsútlanul! S nincs erőm most velük foglalkozni. Budapest iszonyúan kiszakadt a szívemből. Nem is igaz, hogy én ott tizenkét évet éltem – az egyetemistákra felfelé nézek – középiskolásnak érzem magam, aki csak jövőre lesz egyetemi polgár. S más sok hasonló érzéki csalódás...

Valami fontosat akartam írni – de elfelejtettem. Anyukát ezerszer csókolom. Arra kérem, ne sokat gondoljon reám. Boldog vagyok. Állapotom végtelenül természetes. Patyinak⁷ üzenem, hogy marhaság volna, ha családi okokból nem akarna Kvárra kerülni. A visegrádi kertem sem kéne eladni ahhoz, hogy ideköltözzön mindannyiunk – majd később, ha itt találunk valami régiszabásút, hójait...⁸

Mindenkit csókolok Zsoli Kolozsvarensis

Patyi! Két pár cipőmet sikerült megtaláltatnom à 13-13 P!!! Ha a szürke cipőmre szüksége, mégpedig nagy szüksége volna, szívesen elküldeném, mert én ezzel a kettővel meg a többi jó talpúval, kihúdom a háborút (?) A talpalás árát kéne csak megfizesse...

Pötyivel találkoztam. Boldog családapa hatását keltette, noha kutyával sétált, s nem gyerekekkel.

¹ Eötvös Collegium, itt tanult Jékely Zoltán 1931-től.

² Herepey Árpád (1888–1968) kolozsvári könyvtárigazgató.

³ Bartók György (1882–1970) teológus, filozófus, 1940-től a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektora és Filozófia Tanszékének vezetője.

⁴ A zárójelben olvasható mondatot a lap tetejére írta Jékely, odanyilazva Herepey Árpád nevéhez.

⁵ Reményik Sándor (1890–1941) költő, a két világháború közti erdélyi magyar líra kiemelkedő alakja, Áprily Lajos egyik legjobb barátja.

⁶ Pasteiner Éva (1915–2006), Jékely Zoltán első felesége.

⁷ Jékely Endre (1916–1999), Jékely Zoltán öccse. Áprily Lajos Bandiként említi a leveleiben.

⁸ Hója kolozsvári városrész kertekkel, nyaralókkal, itt volt a Schéfer család, majd később Áprily Lajos nyaralója.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Zsolikám,

irodai lázban vetem papirosra ezt a néhány szót. Irén néni¹ leveléből azt sejtem, hogy már elhelyezkedtél valahol. Vajon merre? Bigyus² elhatározta, hogy nem megy le, s ezt igen helyesen tette. Lacitól³ is visszatartó levél érkezett. Künn töltjük az ünnepeket Anyukánál (Bigyi már vissza is ment), talán Kemény Jánosék is odalátogatnak másodnapján.

Dolgaidat igyekeztem elintézni. Haraszthyval beszéltem, megértette a helyzetet. Cs. Szabó⁴ Évánál sürgette a kéziratot, Éva nálam; másnap aztán Cs. Szabó jelentette, hogy befutott. A felolvasást 7-re halasztották, nem hiszem, hogy itt maradjak akkor (szombat). Ha mégis, szívesen felolvasom. Cs. Szabóval is feltételesen állapodtam meg. Szabó Lőrinc egy szép mondatot írt le fordításodról a Magyarország tegnapi számában. Én ma megkaptam a húzott Wallensteint.⁵ Vállalom-e, meg tudom-e csinálni (megint rövid határidő fenyeget), nem tudom. Ravasz bácsival⁶ tegnapelőtt este dolgaimról (sorsos, felelős dolgokról) beszélgettem.

Mintha testem-lelkem egyik része otthon volna, úgy érzem magam. Az érzés még erősebb volna, ha volna időm elmélyedni benne. Budapest az utolsó rohamokat intézi lezüllött idegéletem ellen. Talán sikerül annyi erőt mégis megmentenem, amivel végigtengődhetem a még nekem rendelt éveket.

Titkári hivatalodnak örvendek. Írd meg minél előbb, kikkel vagy, hol fogtál lakást, hova gondoljok.

Te már megmenekültél. Talán nekünk is sikerülni fog. Ami fontosabb postád érkezik, utánad küldöm. Az adót befizettem.

Sokszor csókol Apád.

Budapest, 1941. május 30.

Ui. Parajd⁷ dolga jól alakul. Tegnap Kovács Gáborral⁸ beszéltem. Édesanyja felszerelése rendelkezésünkre áll a megüresedett házban. Nem kell sokat vinnünk magunkkal.

¹ Schéfer László felesége.

² Jékely Márta (1920–2006), Jékely Zoltán húga.

³ Mikecs László (1917–1944), Jékely Márta férje, történész, néprajzkutató, nyelvész.

⁴ Cs. Szabó László (1915–1984) író, esszéíró, 1935–1944 között a Magyar Rádió irodalmi osztályának vezetője.

⁵ A fordítás elkészült, Schiller drámatrilógiáját Áprily Lajos fordította magyarra.

⁶ Ravasz László (1882–1975) Duna-melléki református püspök, Áprily Lajos jó barátja.

⁷ A '40-es évek elején Áprily boronaházat építtetett Parajdon, gyermekkorai falujában.

⁸ Parajdi ismerős.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága jó Apuka és Anyuka!

Megint én fúvok meg valami messzeségből szóló tárogatót: Bartók atyánk ma magához hívott, s közölte a következőket: a mintagimn.¹ ügye októberig nem rendeződik, mert Szily utolsó erdélyi útján nem szállt ki Kolozsvárt. Másodszor: a napokban, talán tegnap, nála járt Vásárhelyi János² püspök, s az iránt érdeklődött, hogy miként lehetne Áprily Lajost megszerezni a Református Leánygimnázium igazgatójának? Július elsején négyszobás gyönyörű lakásba költözhetnék be a Sámi utcai épület földszintjébe; férfi kell, Áprily kell ennek a női intézménynek, melynek igazgatónőjét az idén nyugdíjazták... Amikor ezt hallotta, a drága jó Gyurka bácsi³ azonnal belátta, hogy ez megfelelőbb volna Apukának, mint a mintabeli igazgatás, s megígérte a püspöknek, hogy azonnal érintkezésbe lép Apukával, s puhatolozik. Most tehát várja Apuka választát, hogy közölhesse tartalmát Vásárhelyivel.

Megvallom, hogy a dolog nekem is jobban tetszik, mint ahogy a mintagimnáziumi igazgatás tetszett volna. Apukához szabottabb feladat, mint a másik, s nem volna az az érzése, hogy egy erőszakos, stréber férfit tettek félre az útjából, hanem talán természetesnek találná egy elaggott s feladatát elvégzett nő nyugdíjaztatását. Azonkívül: megint a református egyház kebelébe tartoznék, Vásárhelyi szerint pleine pouvoirral⁴ rendelkeznek, Neményi bajuszának állandó birizgető közelségét többé nem érezné, internátus felett nem igazgatna, Farkas uccai⁵ hangulatban élnének Anyukával, aki talán felszabadult szívvel hagyná ott még Visegrádot is a májusi hársfavirágzásért.

S még valami: jövő szeptemberig „lőghatna”, s gyűjthetné az erőt két-három esztendőre... Tetszik nekem a dolog.

A betétkönyvem ügye bosszant. Egyszer teszek félre pénzt életemben, s lám, akkor is meg kell bánjam. Szép bútorokat vehetnék most vele. Remélem, nem adják el addig őket, amíg pénzzel megrakodva vissza nem jövök Pestről. Előreláthatólag e hó végén megyek fel, két-három napra.

Ha Bartók nem hívatott volna, akkor is írtam volna Apukának. Megírtam volna, hogy világért se hajtsa végre azt a tervét, miszerint Anyukával együtt, kétszobás bútorozott lakást bérelve, lejöjné már az ősszel Kovárra. Lakásmizéria van, óriási fahiány fenyeget, élelmiszergondok, sár, ősz, hideg, idegen lakás, poloska s még isten tudja mi nem várna Anyukára. Nem szabad őt ebbe a kalandba belerántani!!!!!!!!!!!!!! Csak maradjon otthon Patyikával a Baár–Madásban, mi itt eltengődünk Apukával, Bigyivel, Lacival, a család egyik fele itt, a másik ott – nem is volna olyan nehéz kibírni, abban a reményben, hogy júliusban minden rendbe jön.

Mindezt nagyon komolyan írtam. Tessék alaposan megfontolni.

Egyéb ügyeimről nem tájékoztatom a család plénumát. Ez elvem, s bár másoknak is elvévé válna, hogy ha kell, ha nem, saját nyavalyájával ne terhelje a családtagokat.

Rengeteg verset írok, s talán felesben nekifogok az undorító Stuart Mária⁶ fordításának. A színház, sajnos, ragaszkodik hozzám, mert mást nemigen találna.

28-án, vasárnap verseimet szavalják a rádióban.

Jól vagyok! Szegény Jenő bácsi⁷ olyan állapotban van, mint Kuncz Aladár⁸ a Fekete kolostor ötödik esztendejében.

Mindenkit csókolok.

Zsoli

Kvár, 1941. IX. 15.

Rózsikának⁹ üzenem, hogy a télkabátomból s a szmokingomból kergesse ki a molyok regimentjét, mert kár volna e ruhadarabokért. A jégeringeimet sem találom, remélem, ott fent megvannak.

¹ Kolozsvári Gyakorló Főgimnázium.

² Vásárhelyi János (1888–1960) református püspök, egyházi író.

³ Bartók György, lásd J. Z. Kolozsvár, 1941. május 29-i levelének 3. lábjegyzetét.

⁴ Korlátlan hatáskörrel.

⁵ A nagy múltú kolozsvári Farkas utcában volt Áprily Lajosnak a Református Kollégium tanáraként tanári lakása 1926–1929 között.

⁶ Schiller drámája, végül nem fordította le Jékely.

⁷ Nagy Jenő, Jékely nagynénjének (Schéfer Erzsébetnek) a férje, kolozsvári tanár.

⁸ Kuncz Aladár (1885–1931) író, szerkesztő, főműve a FEKETE KOLOSTOR (Jékely Zoltán róla írta doktori értekezését 1935-ben AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALOM KEZDETEI A HÁBORÚ UTÁN ÉS KUNCZ ALADÁR címmel).

⁹ Áprily Lajosék bejárónője.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Kedves Zsolikám,

tegnap – amint már jeleztem – Ravaszéknál¹ ebédeltünk Mártával, s kedves délutánt töltöttünk ott az eszményien szép Duna-parti őszben. Visszautazásunk előtt egy órával került sor a „sorsos” beszélgetésre, amikor velem négy szemközt lehettem.

Ismertettem vele a régi tervet és az újat is. Azt hittem, hallott egyikről vagy másiktól valamit, de hamarosan kiderült, hogy nem. Beszélgetésünk két erdélyi ember őszinte találkozása volt; azt mondta: örömet is, fájdalmat is szerzett neki. Más eredménye tulajdonképpen nem is volt, mint az, hogy bizonyossá tette őt Erdélybe kívánczóságom megingathatatlansága felől. Arra, hogy az iskolai év januáron túli szakasza hogyan alakulhatna, természetesen nem tudott ő sem tanácsot adni. Nem ismerjük a Vásárhelyi János tervét pontosabban.

Kérésém Hozzád: közöld Bartók Györggyel a következőket. Az egyházi megbízatást nyugodtabb lélekkel fogadnám, mint az államit, s örvendek, hogy ennek a helyzetnek az értékelésében találkozunk. Egyetlenegy függési szempont zavar, de azzal talán megbarátkozom. Mivel azonban ennek a szokatlan iskolai évnek a készülődő nyugtalanságát mérsékelni szeretném, tudni akarom, hogy mi a Vásárhelyi János elgondolása az állás betöltéséről. A lakásra vonatkozó adat még nem igazít útba az igazgatói megbízás várható időpontjára nézve. Szabadságomat karácsonyon túl meg nem hosszabbíthatom.

Nagyon kívánatosnak érzem mindezekért, hogy Vásárhelyi püspök úrral személyesen beszéljek. Kérem, adjon alkalmat erre. Tudomásom szerint elég gyakran jön fel Budapestre. Ha tudom, mikor van itt, elmegyek hozzá a Pannóniába. Ha ő nem jönne fel a közelebbi napokban, én októberben (talán már a hónap közepe táján) Kolozsvárra utazom, s ott fogom vele keresni a találkozást. Erre nézve szíves válaszát kérem.

Neked ezenkívül azt is megmondhatom, hogy a sebet, melyet kijövelelemmel magamon ütöttem, ez az orvosság gyorsabban meggyógyítaná, mint bármilyen más. Úgy érzem, hogy Vásárhelyi János erdélyi szavával Erdély maga hívna vissza, s ezzel tizenegy esztendő nyugtalanságot altatna el. A felszabaduláskor megkötöttem magam: csak hívásra megyek vissza, állásért ki nem nyújtom a kezem. Ebben semmi gőg nem volt, csak a legtermészetesebb önértet és önvédelem. Ne mondhassa senki, hogy balsorsában elhagytam Erdélyt, és jósorsában most visszakapaszkodom. Ezt tartottam egyedül etikus magatartásnak, arra pedig komoly tanulságok vezettek reá, hogy az életben egyedül az etikus magatartásnak van igaza. Ha most a következmények igazolnák magatartásomat, annál erősebb volna örömem.

Neményi, úgy látszik, „hadmozdulatom” következtében szeptember elején lemondott.² Nagy az iskolában az öröm. Én azonban a lemondás után feltárult élvezetesebb munkalehetőségek ígéretföldjén már aligha járok, bár szívfájdítóan hívnak vissza.

Ügyesen intézd a dolgot, kedves „ágens”-em, és lehetőleg rövid időn belül szerezz választ nekem.

Csuda-őszben élünk idekűnn, s esténként az Odysseiából olvasok a gynaikonban.³ Most éppen a hazaérkezés izgalmai következnek. Ma legépeltem a trilógia (a Wallenstein-trilógia) középső részének végét is, holnap a harmadik résznek vágok neki. Verseidet hol láthatjuk? A Stuart-fordításban ki lesz a társad?

A betétügyért ne haragudj. Én a leglelkiismeretesebben intéztem az ügyet. Aki nyomra vezetne, életem egyik nagyobb rejtélyét oldaná meg.

Sokszor csókol Apád.

Visegrád, 1941. szeptember 25.

¹ A találkozóra Ravaszék leányfalusi házában került sor.

² A levélben említett Baár–Madassal kapcsolatos eseményeket – az említett „hadmozdulatot”, Áprily szabadságát, a többször emlegetett Neményi kilétét – még nem sikerült megfelelően tisztázni.

³ Az ógörögben a nők szobáját jelenti, Áprily valószínűleg a hálószobára utal a kifejezéssel.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kvár, 1942. III.

Drága jó Apuka, Anyuka, Patyi, Olga!

Ha nem is éppen a hattyúk mellől írok, mégis annak a fiúcskának érzem magam e percben, akiről Aa írt Apilinek¹ 1916 novemberében. Álszentség-e ez, időcsalás? Lehet, Adrienne² jelenlétének köszönhetem a megtisztulásnak ezt a fokát. Szakállam sok mindenre megtanított; háládatlan voltam, amikor (Adrienne megérkezése utáni reggel) lenyestem.

Sokszor elolvastam Anyuka régi leveleit! Megint megdöbbenett a tudat, hogy sokkal többet szenvedtek és aggódtak miattunk, mintsem annak bár felét visszafizessük valaha

is az életben. Most érzem csak háládatlannak magamat, hogy tőlük ilyen elszakadtan élek. De talán, valamikor együtt, egy fedél alatt...

Edit vasárnap kedves vacsorát rendezett Adrienne tiszteletére. Meghívta Járosit,³ aki kedvéért aztán szavalt is a gyermek, főleg Reményik-verseket (A lehetetlenség kapujában, Ne szóljatok és Másvilági vándor a kezemen c.). Mindenki odavolt; Andort szemmel láthatólag meghökkentette az átélésnek Adrienne-i hőfoka: valóságos szellemidézést csinált, úgy szavalt Reményik-verseket. Hasonlított R-hez!! (Pedig soha nem is látta.) Majd, az áprilisi R.-estén megismételheti a csudát; Járosi felkérte.

Szegényke ma jön ki a Haynal-klinikáról, az anyagcsere-vizsgálaton túlesett, délután megtudjuk az eredményt. Sok aggodalmam volt érte – de úgy látom, nincs nagy baj. Iszonyatosan kezd viszont megint gyötörni a válóper húzódása. Patyi azt írta, hogy az ügy már 1 hónapja a bíróságon van. Azóta már 5 hete is elmúlt – miért nem lehet valahol megsürgetni!? Adrienne maholnap haza kell menjen Vásárhelyre – megint növeszthetem a szőrzetemet.

Apukát is kérem, járjon utána: nem lehet az efféle ügyet a bíróságon megsürgetni?

Két tervet küldtem fel Szűcs Lacinak;⁴ még nem jött rá felelet. A szerződést aláírtam s visszaküldtem – pénz még nem érkezett.

Isteni régi lehetetű tavaszi napjaink valának. Nemsokára kieresztik a hattyúkat a tóra. S akkor majd minden kenyérmorzsát azzal dobok eléjük, hogy Anyuka, Anyuka, Anyuka!

Sok-sok csók mindenkinek.

Zsolitól és Adrienne-től

Patyi megkapta-e a csomagomat?

Adrienne holnap tudja meg, hogy milyen kúrát kell tartson, a vizsgálat eredménye különben megnyugtató, semmi szervi baj, semmi olyasmi, amin ne lehetne segíteni. Megkönnyebbültünk!

¹ Aa és Apili: Jékely így nevezte szüleit kisgyermekkorában (édesanyját leveleiben rendszeresen Aa-nak szólítja, s édesanyja is így írja alá a leveleket).

² Jancsó Adrienne (1921–2006) előadóművész, Jékely Zoltán felesége, akit '41-ben ismert meg a marosvásárhelyi könyvnapokon.

³ Járosi Andor (1897–1944) evangélikus lelkész, teológiai tanár, író.

⁴ Szűcs László István (1901–1976) dramaturg, író, 1935–49 között a Nemzeti Színház fődramaturgia.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1942. márc. 16.

Carissimi Mie!

Először is megköszönöm Apuka múlt heti leveleit, majd Anyukáét, amelyben az adóügyemet magyarázza el. Hála és köszönet az intézkedésért! Szerencsére olyan helyzetben vagyok, hogy az Apuka pénzbeli segítségét nem kell ezúttal igénybe vegyem: megkaptam a Színház előlegét (1000), s ebből minden adósságom rendezhetem. Ha Apuka már kifizette volna a 24 p. adórészletet, köszönöm, s mihelyt időm lesz rá, visszaküldöm a pénzt. (Nem néztem meg jól a csekket, s a kabátom most lent van a földszinten, benne a levél.)

Sajnos, ez a pénz főleg haszontalanságra megy el: bútorjavítás, ruha stb. Legfennebb a csináltatandó könyvespolcnak örülök. A válóper költsége is ebből kell kifusson. Patyi

nem írt semmit a K. G.-val¹ való múlt hét eleji tárgyalásáról, csak jelezte volt ezt a tárgyalást. Háttha holnap-holnapután kapok tőle valami megnyugtató hírt!? Egyre jobban aggaszt a gondolat, hogy az ügyeim rosszul állnak. (Pl. Éva vagyona bizonyíthatatlan; azonkívül: É. összekötötést keres tekintélyes bírósági embereknél, s megfőzi őket – szóval kihasználja női helyzete előnyeit –, míg én itt a semmittevéssel foglalkozom, s vakon bízom pártfogóim képességében, jóindulatában. Mi lesz, ha nyakamra rónak úgy 100-120 P. tartásdíjat. Nemcsak az igazságtalanság keserítene, hanem az anyagi áldozat nagysága, hogy Adrienne elől kéne elhúznom a falatot stb.)

Ezzel szemben: örülök a közeledő tavasznak, Parajdnak, Visegrádnak (ha lehet, elmegyünk ide is egy-két hétre!), a sátonnak, a Szamosnak, a Küküllőnek – az életnek, általában. Csak már lehetnének Adrienne-nel egy fedél alatt! Elutazása megint halálosan megszenvedtetett. Désig elkísértem, s itt meglátogattam szegény Varró Dezsőt:² haldoklásból feltámadt édesanyja mellett találtam, állandóan Apukát emlegette a jó öreg, olyan hálálkodással, amelyhez foghatót nemigen tapasztaltam. Szegény Dezső már földi életében a mennybe költözött: olyan rejtelmes és csillagbeli jelenség, hogy sírni kell láttán. Már-már semmit se tud papírra vetni a nagy túlvilági kalandozásokból. Biztattam, lelket igyekeztem önteni belé – de tudom, hiábavaló, csak Kolozsvár mentené meg (talán).

Írják meg, mire van szüksége a konyhának: kolbászféle, szalonna kapható bőven. Csak legyen kívül elküldjem.

Bigyusékhöz megyek ma este. Rég nem láttam őt. Adrienne-nel, úgy látom, meg fogják érteni egymást. Patyikának üzenem, hogy itthon maradása nagy-nagy boldogsággal töltött el. Úgy látszik, a sors nagyobb feladatok helyett az én koszhardt családi ügyeimnek lebonyolítására rendelte Budapestre!

A propos: a katonai ügyem irányában nem tapogatózott? Hogy lehetne megkapni az alkalmatlansági bizonyítványt annak veszedelme nélkül, hogy fülön fognak, s sor alá állítanak? Csak azt mondja, ha kérdik, hogy 1935-ben soroztak, s alkalmatlannak találtak. A Mária Terézia laktanyában történt ez a parádés eset. Azóta katonák nem látták atlétatestemet. Ha most elkapnának, akkor isten veled, fakereszt, Adrienne, házasság s több ilyen gyönyörűség.

Mindenkit csókol Zsolijuk.

¹ Ügyvéd, feltehetően Kovács Gábor, aki Jékely válással kapcsolatos ügyeit intézte.

² Varró Dezső erdélyi költő, író (1907–1982).

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1942. ápr. 24.

Drága jó Apuka!

Most, hogy a telefonbeszélgetés után levelét is megkaptam, most érzem csak igazán, hogy milyen semmiségeket mondtam a térbe, amikor beszéltem.

Adriennel is így voltunk mindig, valahányszor telefonon beszéltem Vásárhellyel. Teljes üresség, és kielégítetlenség utána, síróinger a nyeldeklőben... A telefon, így interurbán beszélgetésben, csak életjelre való, vagy üzleti ügyek bonyolítására.

Levelének gyermekkorunkat illető részei nagyon, de nagyon meghatottak. Egyforma tüneteink vannak: csakhogy én itt, a Hójaerdőalján, volt kertünk felett, a Kányafőn vagy a Házsongárd tetején járkálok, a már nem is tudom hányadik tavaszban, s magamat a fejem felett elszálló hollónál vénebbnek s emlékkerhesebbnek érezvén, főleg Enyedet¹

és Apukát idézem: Brittilit,² nyulászatot, kertásást, melegágyat, Anyuka ültető-szurkálóját, Nagymama rózsén melegített gyenge-meleg kávécskáját.

Mindezt Adriennek, meglelt társamnak, barátomnak és húgocskámnak, a békeleánykák királynéjának idézgetem.

Mennyi kankalint szedtünk a múlt héten a Kányafő alatt! „Tavaszi volt akkor is” – énekeltük –, s néztük a havat a Dobrinon.

Tegnap a Házsongárd tetején voltunk; Reményik-verseket mondott, gyakorlatképpen vasárnapi előadásához. „Halott Poéta” című versét is mondta – s én ott jártam a hegytetőn, szegény Sándor könyvével a kezemben, ahogy ebben a versben elképzelte volt...

Műsora: Vallomás és előljáró beszéd,

Halott poéta,

Ne szóljatok,

Pacsirta,

Kenyér helyett,

Másvilági vándor a kezemen,

A lehetetlenség kapujában,

Fiaimhoz.

A legmélyebb Reményiket szeretné megszólaltatni. Együtt válogattuk a verseket. Kár, hogy Apuka nem szerepel ezen a műsoron, kár, hogy nem vállalta.

Tegnap fűzfásipot is szerettem volna csinálni Adriennek, de nem jött le a héja. Elfelejtettem volna a módszerét? Úgy szerettem volna odaadni Apukának, hogy segítsen. A kereszti felé jártam képzeletemben, házunkon túl, az erdő felé (Enyeden). – Szóltak a bivalybosszantók. Anyuka vigyázzon magára nagyon!

Bigyusékat ma megkeresem. Ezer csók mindenkinek Zsolitól Adrienne

¹ Nagyenyed, Jékely Zoltán szülővárosa.

² Brittilinek hívták Jékely Zoltán első kutyáját.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Apuka,

Bartók ma ismét telefonált: a mintagimnáziumi igazgatóság ügye döntés előtt. Makkaival¹ is tárgyalt, s ő is tarthatatlannak látja az állapotot. Kántort² ki szeretnék billenteni. Arra kért, expresslevélben kérdezzem meg Apukát: igen-e vagy nem? Azaz: lejönne-e igazgatónak meghívásra? Ha igen, akkor sürgönyözzék azonnal, csak ennyit: igen. Ha nem, akkor indokolja meg szépen, expresslevélben (Bartóknak címezve).

Én affélét mondtam a jó fejedelemnek, hogy a dologban pesszimista vagyok: nem hiszem, hogy apám kedvvel és elég erővel foglalná el egy kalózkapitány kormányát egy ilyen Hígyas-hajóján. Csupa intrika venné körül – nem neki való az ellenük való viaskodás. Stb.

S ezt Apukának is megírom!

Semmi szüksége nincs rá, hogy új seprűségben kimerítse magát, s nyakára vegye az új reformok és szervezések gondját. Csak nagy kikötésekkel és feltételekkel lehetne elfogadni az ajánlatot, melyek békeséget és nyugodalmat biztosítanak.

Sürgősen válaszoljon a fejedelem őnagyságának!

Ezer csók Zsolitól.

Kvár, 1942. ápr. 28.

¹ Makkai Sándor (1890–1951) író, református püspök, Áprily Lajos jó barátja.

² Kántor Lajos (1890–1966) pedagógus, filológus, 1940–1944 között a kolozsvári Gyakorló Főgimnázium igazgatója.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Apuka!

A Keleti Újságban azt olvastuk, hogy a könyvnapokra Áprily Lajos is itt lesz. Reméljük, nem kacs! Ha tudnám, hogy igaz a hír, nem is írnék.

Megkezdődött megint a házasság előtti tánc. Szükség van az összes istenverte okmányokra az istenverte hivatalokba. 1, Apuka eredeti születési bizonyítványát – mivel követelték az állampolgárságom megszerzését* – a polgármesteri hivatalon át, a Bélygyminisztériumba küldtem, többi okmányommal egyetemben. 4 hónapja semmi hír. Ezek a rohadtak semmit sem csináltak, hogy az Öreg Úristen döglessze meg őket. (Komolyan fohászkoztam!)

2, Ezenkívül szükség volna Anyuka születési bizonyítványára, 3, és a nagyszülőkére (4 darab, ha jól számolom), s ezeket mind eredetiben követelik a gazemberek. (Ugyanakkor fél esztendőig bent tartják itt-ott valami aktarakományban.)

* Patyinak külön írok, hogy keresse meg összes okmányomat ismét, ezzel együtt. 2 b. osztályon, valami Csepeli nevű bandafőnöknél kell eljárni (hátha Apukának van a Bélygybe összekötetése?) Kérvényem száma: 007385 Kolozsvár Polg.mest.

Adriennek adjon oda annyit, amennyit lehet ezekből a szent ereklyékből. Lehet, hogy június 15. tájt megesküdhetünk – ha összeesketnek –, ha nem, a világ végéig bagolyhitet fogunk élni, mert ez a marha társadalom egyáltalán nem érdemel meghunyászkodást és igazodást. Írtázatosan el vagyok keseredve ezekért a hivatalos dolgokért, fel szeretnék robbantani minden illetékes hivatalt és agyonütni mindenkit, aki efféle találmányokkal nehezíti meg a törvényes egybekelést.

(– Pedig még a váláson se vagyunk túl, s az is jó cirkusz lehet még.)

Remélem, Adrienne nem lesz terhére a nagy üres lakásnak.

Nem vagyok sem örült, sem kimerült, azért írok ilyen bestelenül, mert ilyen ügy nem érdemel mást – azonkívül: képtelen vagyok okmányokról emberi betűket papírra vetni.

A minél hamarabbi viszontlátásra!

Sok-sok csók Zsolitól.

Kolozsvár, 1942. június 4.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Mvásárhelyről Parajdra, 1942 nyarán

Drága Apuka!

A tegnap este réges-régi Apuka-dallamot szólaltatott meg a rádió, méghozzá olyat, amelyik véletlenül éppen mostani életére vonatkozott: „Áhítos csendben, a zöld erdőben, áhítos csendben, akár a mennyben, az Atyaúr, az Isten jár...” Nagyon erősen gondoltam Apukára, s elképzelttem a tavalyi Rapsonnéi Remete¹ még remetébb idei életét. Elérzékenyedésemet csak abbeli meggyőződésemmek felülkerekedése csillapította, mely szerint a remeteség semmiféle költőnek nem árt, sőt használ, ha egészséggel győzi az ember.

Apuka éppen eleget élt ahhoz családi és bármadas-életet, hogy most sok mindent a magányos éjjelek és magányos nappalok csendjében, önmaga tiszta tükrében lásson és szemléljen, s átadja magát újabb poétai fogantatásoknak. Lehet, mindezt csak az apját egyedül hagyó rossz fiú mondatja bennem, így igyekezővén megnyugtanni lelkiismeretemet.

A vásárhelyi nyár megint nagyon enyvedies zamatú, a Maros bőven osztogatja halajándékát: mindennap vagy tíz szép balintot fogok. Dögivel van a hal. Annál szomorúbb Apuka orvhalászásra kényszerített állapotára gondolnom. Itt, amikor vendégjegyet váltottam, kiderült, hogy éppen Kovács patikus a főmatadora a vásárhelyi halászoknak, Kakucs társa (Kovács László bátyja) – hiába ecseteltem Apuka szomorú sorsát, nem segíthet a bajon, mert olyan szigorú, kivételezést nem tűrő intézkedéseket hoztak, éppen a napokban, hogy nem kerülhet ellentmondásba önmagával. Csendesen ajánlom, hogy bátran halásszon a Nagygóban és a Kisgóban,² kora reggel vagy késő este, eldugott helyeken, ahol nem jár senki. Kifoghatja a napi két-három halát.

Küldöm Patyi lapját is, tévedésből utánam irányította a parajdi posta. Bár jó napjai lehetnének és jó éjszakái! Írja meg, mikor jön a Helikoni találkozóra,³ hogy az állomáson várhassuk! Esetleg együtt mehetnénk tovább. Molter⁴ is jön.

Ezer csók Zsolitól.

Induljon el már 12-én, itt háljon meg, Molternél vagy a Kollégiumban, a nappalt pedig töltsé velünk, Adrienne szülei nagyon, de nagyon várják, sőt hálólhelyről is akarnak gondoskodni, azonban én tudom, hogy megterhelést jelentene a gyengélkedő Olga néninek.⁵ Tehát 12-én várjuk! Az állomáson leszünk, csak írja meg, hánykor érkezik a vonat.

Ha valamire szüksége van, azt is írja meg! Iszonyú hőség van, még a szobában is.

Zsolija.

Drága Apuka! Nagyon várjuk, reméljük, hogy Zsolika tanácsai ellenére is nálunk fog megszállni, igazán semmi gondot vagy fáradságot nem fog okozni a hálólhely kérdése, az állomáshoz közel lakunk, kényelmes lesz onnan a továbbjutás. Jó nyaralást és sok pisztrángot kíván Adrienne⁶

Ui. Szitáséknál⁷ ott felejtettünk egy kispárnát, kérem szépen Apukát, hogy ha nem okoz túlságos gondot, vagy most, vagy mikor hazafelé utazik, hozza magával!

¹ Rapsonné várának hívják azt a Parajdtól kb. 10 kilométerre, a Kis-Küküllőt tápláló Nagygó mentén fekvő középkori várromot, melyhez a környéken számos monda kapcsolódik. Ennek közelében állt Áprily boronaháza.

² A Kis-Küküllőt tápláló Kisgó és Nagygó összefolyásánál (Kétág) állt Áprily boronaháza.

³ A második világháború éveitől kezdve ekkor, 1942-ben került sor az 1926–44 között működő Helikoni közösség Kemény János báró marosvécsi kastélyában megrendezett találkozójára (a háború többi évében Kolozsváron rendezték meg a találkozókat).

⁴ Molter Károly (1890–1981) erdélyi író, kritikus, irodalomtörténész.

⁵ Kodra Olga, Jancsó Adrienne édesanyja.

⁶ Jancsó Adrienne kézzel írt sorai.

⁷ Parajdi ismerősök.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Fiam!

Anyuka végre itt van ebben a Galbina-szerű¹ környezetben. Mindenünk bőven van, a jegy dolga is elintéződött Vásárhelyről (lehet, hogy Bandi pesti noszogatására); tegnap este igen szép terepen 6 halat fogtam. A jelekre az ajánlatot beadtam, s várom a feltételeket. Én ideális helynek tartom, Anyuka szempontjából is. Egyik határa a Nagygáz vize. Bizonyos vagyok benne, hogy éppen neked lesz legkedvesebb tartózkodási helyed. Az ételmezei kérdések könnyen megoldhatók. Kokojszát,² málnát tömegével hoznak mindennap a szegény parajdiak. Az életérzést leginkább az határozza meg, hogy éjjel-nappal zúg a Kisgáz és a Nagygáz. (Anyukának jó altató.) A gondok ezen a muzsikán nem tudnak áttörni. Mózsiné³ A. nagyon szereti, s ők is kedvében járnak mindenben. Tegnap ½ kiló vaját köpültek nekünk. Tojásaink száma 50 felett, sajt is került. Hat halam közül a két legszebbiket ma leküldtem Rózsikáékknak.⁴

Az az érzésem, hogy ha az időjárás jól alakul, jót fog tenni ez a két-három hét A.-nak nagyon. Sokat ül a bükkök alatt, a zúgó víz mellett, mint régen, mikor „vízirigónak” neveztem el.

Nagyon szerette Jancsóékat,⁵ sokat beszél róluk és boldogságokról. A sors akarta így, hogy útja megtörése árán találkozhatok.

Én nem megyek Vécsre. Képtelenség most, hogy idejött, itt hagynom A.-t. Most fontosabb nekem ő, mint minden irodalom. Kóssal,⁶ Tompával⁷ s másokkal pedig szívesen találkoztam volna. Magyarázd meg Kemény Jánosnak a helyzetet, és ments ki. Majd, ha visszautazunk A.-val, kiszállunk Vásárhelyt, s akkor én is látni fogom a kedves családot.

Szitáséknál a párnát hiába kerestem; az asszony azt mondja, hogy ott nem hagytátok.

Reggel 7 óra van. A.-t a vízzúgás még altatja, s meleg lélegzése kihallatszik ide a külső szobába. Jó őt ilyen gondtalannak tudni. Naponta végigsétálunk a bükkösbe vezető telken, s tervezgetjük a jövődjét. Egyetértően és harmonikusan. Mai ebédünk: paszulyleves (tegnapi), pisztráng, mákos tészta. Jól élünk.

Szüccsel a parajdi állomáson összetalálkoztam. Lehet, hogy fel fog keresni Homoródról.

Csókkollak sokszor, s Adrienne-t is csókolom.

Apuka.

Kétág, 1942. VIII/13.

¹ A Bihari-havasokban található Galbina-völgy egyik fatelepén dolgozott egy ideig Áprily Lajos apja a század elején, Áprily később is többször visszatért ide, több versét ihlette a galbinai táj. A lenyűgöző természeti szépségű hely gyakran visszatér levelezésükben is, általában a magány, az elszigeteltség szimbólumaként.

² Áfonya.

³ Szomszédasszonyuk, a parajdi boronaház gondnoka.

⁴ Rác Rózsika, Áprily gyermekkori parajdi játszótársa, akivel egész életében tartotta a kapcsolatot.

⁵ Jancsó Adrienne szülei, Jancsó Sándor és Kodra Olga.

⁶ Kós Károly (1883–1977) építész, író, grafikus.

⁷ Tompa László (1883–1964) erdélyi költő, műfordító.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1942 júliusában, Parajdra¹

Levelüket megkaptam, s nagyon boldog vagyok, hogy mindkettejüket boldognak tudhatom. Anyukát látom vízirigó módján a vízparton, bükkök között, a régi Aa, s szerettem ott zsong néha sétáló alakja körül, valami bogár képében. Apuka nagy halainak drukkolok, s örvendek, hogy végre rendeződött az engedély ügye. A helikoni találkozó lezajlott. Érdekes dolgok voltak, majd életrészletben beszámolok. Most itt ülök Molter Károllyal Szászrégen állomásán, Vásárhelyre igyekszünk. Az öreget rettentő sokat ugrottam, többek közt hatalmas rákot tettem a bilijébe, elgondolható, mi lett belőle! Még a bárónéék is egész nap ezen nevettek, s el-elképzelték Molttert a rákkal, a felfedezés pillanatában. Ebből a szempontból méltó voltam Kuncz Aladárhoz.

Apukát nagyon hiányoltuk. Mégsem kár, hogy ott maradt, a sok utazás és lakomázás nem tett volna jót, nem is szólva a vitatkozásokról.

További jó és boldog napokat! Vásárhelyt okvetlenül szálljanak ki, várjuk!

Sok csókot küld a régi párnak

Zsolijuk

¹ Jékely Zoltán levelezésének rendezésekor utólag tévesen írta a levélre a kelteztést, a levél tartalmából kiderül, hogy csak augusztusban íródhatott.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1943. 07.]

Drága Apukám, minden éjjel együtt vagyunk álmomban – néha rossz hangulatban ébredek. Remélem, jól van abban a székely Galbinában? Mi még mindig csak várunk, várunk. Ezért is nem írtam eddig, mert szerettem volna már a hírt közölni. Ettől eltekintve jól vagyunk. A politika zaklat, betegít: mégis jó a „Galbinában”!

Rengeteget dolgozom, mint eddig még soha. Vitanuovázom,¹ és novellákat firkálok. Majd eldől, mikor mehetek le Apukához.

Vigyázzon magára, és ha az egyedüllét nyomasztja, menjen le a faluba.

Csókolja Zsolija

¹ Jékely Zoltán ekkor fordította le Dante VITA NUOVÁ-ját, a fordítás 1944-ben jelent meg a Franklin Társulat kétnyelvű kiadásában.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Parajdra küldtem 1943. aug. 14.

Drága Anyuka és Apuka!

Tegnaptól fogva, bizony, kétszeres nagyszülők. Igaz, ezt a kitüntetést csak két leánykának s nem fiúknak köszönhetik, de hát ha nincs ló, a szamár is jó. Ami engem illet – még mindig nem akarok beletörődni a biológiai ténybe. Pedig már ma jobban szeretem

szegény porontyomat, mint tegnap. Hozzám is, de inkább Adrienne-hez hasonlít – félős, nem éppen előnyösen keveredtek benne vonásaink. A keze megrendítően az enyém! Még a kicsi ujjja is olyan görbe, mint nekem; a hüvelykje pedig lapos és széles. Gyönyörű fejcskékjét szőkés-bronzos, dús haj fedi. Orra pisze, mint az anyjáié, álla hegyes, mint az enyém. Nagy leányka, 3,80 kg. 53 cm. (Olga nagymama éppen most jön a kórházból.)

Adrienne szegény ugyanolyan műtéten esett át, mint Bigyi, talán még nagyobbban. Ma már vígan és átszellemülten szoptatott. Csodálatos élményem volt őket így látni, a legmadonnásabban.

Levelüket tegnap, a kicsi Adrienne születésnapján kaptam meg. Bár igaz volna, hogy boldogok, s nem szűkölködnek semmiben. Annyi szent, hogy bombatámadástól nincs mit féljenek. Mi ezt nem mondhatjuk el magunkról.

Nunc veniamus ad fortissimum.¹

Most nem írok többet, mert ma már két hivatalos levelet s a Dante után utószót² írtam.

Vigyázzanak egymásra Philemonék!³ Kerüljék a Halálpatakot!

A mielőbbi viszontlátásra!

Zsoli

A viszontlátásról jut eszembe, hogy sajnos, sehogy se juthatok le Parajdra. Ha Apuka egy kicsit józanabbik eszével s nem lelkével gondolkozik, be kell lássa, hogy jelen körülményeink (Európa, Hazánk, Családunk állapota miatt) többnapos elvonulásom merő lehetetlenség! Bocsásson meg, de csak lélekben lehetek az idén pisztrángthalász.

Zsoli

Vasárnap délelőtt írom

Itt vagyok mellettük; éppen szopik a majom, még ügyetlen: vagy kiejti, vagy menten elalszik. Adrienne állandóan nógatja, ütögeti, különféle becenevekkel illetgeti.

¹ Most jön a neheze.

² A VITA NUOVA fordításához írt utószóról van szó.

³ Utalás Philemon és Baucis mitológiai történetére.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Gyermekeim,

a 13-án feladott táviratot ma (hétfőn) de. kaptuk meg. Boldoggá tett az értesítés, a hosszú várakozási feszültség feloldódott. Áldás a kicsi Adrienne-re.

Anyuka örvend, hogy dédnagymamai esélyei a második unokaleány érkezésével megnövekedtek, s alig várja a pillanatot, mikor Zsoli fiát a bölcső fölé hajolva udvarolni látja.

Apuka, akinek az életében nagy meglepetés volt a nagy érzés, amit Heőke¹ buggyantott ki belőle, azt kívánja, hogy annál is mélyebb és tartósabb legyen a kedves Érkezettben való gyönyörködésetek.

Olga nagymamának azt kívánom, hogy ő is érje meg a dédnagymamaságot örömben és egészségben.

Sándor nagytatának azt üzenem, hogy az arány most már 1:1; ha fiú lett volna a kedves gyermek, vásárhelyi nagytatája bizonyosan nagyon elbizakodott volna. Így is

elbizakodhatik, mert bizonyosak vagyunk benne, hogy kiért testű, szép gyermek született. Heőkénél sem a nemet éreztük, hanem azt, hogy „lélek” jött a világra, napról napra színesedő kicsi lélek.

Várjuk a levelet, melyből a részleteket megtudhatjuk. Ne fukarkodjék Zsolika a szóval. Csókjainkat küldjük a Református kórházba, csókjainkat küldjük haza is, a Fenesi úti kedves otthonba.

Az idő szép. Jól vagyunk. Csak az újságok hírei nyomasztóak. 1943...

Apuka

Parajd, Kétág, 43. VIII. 16.

¹ Jékely Márta lányának, Mikecs Annának (1942–1946) a beceneve.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Apuka, Anyuka!

Vajon verseskötetemet, melyet Patyiékhoz címeztem, megkapták-e? Nem szeretném, ha a késedelem félreértésre adna alkalmat.

Akármilyen megnyugtató hírek is érkeznek a künt telelés lehetőségei felől, mégis nagyon össze-összeszorul a szívem, ha a csendes, hóborított völgyre¹ gondolok, vagy a ködös, locspocos útra az országúttól a házig – skót rémregénybe illő hangulat...

Bárcsak meggyógyulna Anyuka karja, amellyel bennünket ringatott!

Ravasz bácsitól meleg hangú levelecskét kaptam abból az alkalomból, hogy megküldtem verseskötetemet.

A mi kölykeink hol betegek, hol egészségesek, hol nyávognak, hol röhögnek, mint valami nőtény Gargantuák. Heőke újabban rákapott a rádióra, bekapcsolja s csavargatja, s ha zenét talál, együtt énekel. Isteni látvány. Az enyémet el kéne már választgatni – de nem lehet, mert egy kanál tej nem sok, annyink sincsen. Ugyanakkor vén disznók több literrel zabálnak meg naponta. Ha nem volnék alaptermészetem szerint „léha” ember, a sok ocsmány mindennapi gond alatt tepertyűvé zsugorodna bennem a lélek, s már rég a városszéli szemétdombokon kajtatnék eldobott kesztyűk és fakanalak után...

Hótalán karácsony ígérkezik, sajnos, nemcsak hótalán, hanem sok más-talan is.

Sok csók Zsolitól

¹ Szentgyörgypusztára írta a levelet Jékely, ahol egy (ma már Áprily Lajosról elnevezett) völgyben áll szülei háza.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Fiam, édes Adrienne,

együtt vagyunk Anyukával ismét péntek óta. Karácsony utánig marad. Ha kínos is, mégis eredményes a kezelése. De már sokallom egy kicsit ezt a hosszú kúraidőt. Ez lesz az első karácsony, melyet itt töltünk a völgyben. Úgy van, hogy Bandiék is velünk lesznek. Komolyodik a tél, de az a reménységem, hogy kibírjuk. Csak két-három méter fát kellene még keríteni valahonnan, s azzal elérjük a márciust.

Keserű hangon írtál, nyom a megzavarodott világ sokféle gondja. A tejhányért komolyan aggódunk miattatok, elsősorban Rienke¹ miatt. Bár már tavasz volna, hogy idejöhettek veled. Valahányszor megiszom a tejemet, mindig a ti ínségekre gondolok. Nekünk bőven van, azt is szoktam vacsorázní. Ilyen ostoba az ún. javak elosztása a földön.

Odakünn a ködben kopogósan hull a csapadék. A reggel –6 volt a hideg. Ne búsulj miattunk, bírjuk még, s nem nélkülözünk. Ha ketten vagyunk, minden rendben van; csak egyedül maradni esténként, az a nehezebben bírható. Könyved az asztalomon van, esténként olvasgatjuk. Hát a Vita Nuova mikor lát napvilágot? Szűcsnek² írtam egy visszavonuló levelet. Bánom, hogy félreértette, bár hangsúlyoztam, hogy semmi lírikus érzékenység nincs bennem. Nincs is. Csak éppen szabadulni szeretnék minden világi obligótól. Az is eszembe jutott, hogy Wallenstein befejezése után a Faust II. részéhez fogok hozzá. Érdekes volna, ha kettőnk munkájának eredményeként jelenhetné meg a teljes mű. Elküldöm, Zsolikám, az élelmiszerjegyek fejéit és a bejelentőlapot. Nagyon kérünk, szerezd meg a következő időszakra esedékes jegyeket, mert ideiglenes kijelentkezésemnek nem lett volna értelme (próbáltam, mikor lent voltam), s a teljes kijelentkezés esetleg kockára tehetné albérleti szobánkat Bigyuséknál.³

Reátok gondolunk karácsony estéjén. Látni fogjuk a két kis családot. Ti is látogassatok el a Galbina-hangulatú szentgyörgypusztai házikóba. Talán együtt lehetünk itt Bandiékkel egy egészen kicsi karácsonyfa társaságában.

A jegyeket ajánlott levélben küldd.

Csókolunk sokszor (téged, Adrienne-t, Rienkét). Apuka.

Visegrád, 1943. december 20.

¹ Jékely Zoltán lánya, Jékely Adrienne kisgyermekkorai beceneve.

² Szűcs László István, lásd J. Z. Kvár, 1942. III. keltezésű levelének 4. lábjegyzetét.

³ Áprilyék kolozsvári tartózkodásakor a Márta lányuk és Mikecs László lakásában fenntartott szobában laktak.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1943. 12.]

Drága Apuka!

Most kaptam meg levelét; miattunk való aggódása részben feleslegessé vált: többször van tejük azóta, mint nincsen. Szolgálónk – meglehetősen sansculotte jellegű nő – remek kupecösztonnel rendelkezik, lévén magyarfenesi. Valóságos közellátási kapacitás.

Azóta talán meg is kapták szerény karácsonyi küldeményünket s benne a levelet is, melynek szintén optimistább a hangja. A tél nálunk is beköszöntött, szép kolozsvári tél van; csak az a baj, hogy a természet halott volta minden évben erősebben fogogat engem szíven, s valami majdnem fizikainak nevezhető fájás környékez, járkálván a mulandóságnak ebben a fehér birodalmában. Mindehhez hozzájárul még Apukáék New Galbinabeli elhagyatottságának gyakori megsejtése, valamint Patyiék pestiségebe veszendő élete. (A világból érkező nagy szorongásokról most nem is beszélek.)

Nagyon-nagyon ott lesz lelkem egy darabja azon a karácsonyon! Talán majdnem úgy, ahogy Rómából...¹

Apukának akartam szerezni egy kacsulát, de sajnos már készen sehol sem kapható, csináltatásáért pedig irtóztató összeget kértek volna. Pedig nem ártott volna ott a vadonban egy jó becsületes kucsma! Én már meg sem tudnék lenni kucsma nélkül, a két utolsó télen úgy megszokta nyavalyás kopasz fejem.

Anyukának mihamarabbi gyógyulást kívánok, s emlékeztetem tavalyi sétánkra a Kálvárián, a zúzmárás mennyországban.

Sok csók Zsolitól

Ui. Örvendek, hogy lazított a Színházzal való kapcsolatán. Nagy lelki megkönnyebbülést hozand. A Faust II.-t szép csendesen le fogja fordítani, hajtás nélkül.

¹ 1939 karácsonyát töltötte Jékely Rómában, a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasaként.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Apuka, Anyuka!

Talán azért nem írunk sűrűbben, mert itt nagyon gyorsan telik az idő, s mire észreveszszük magunkat, két hét is eltelt. Pedig nincs nap, melyen ne jutnának eszünkbe, s ne sajogna a szívünk, amikor magányos, gyertyavilágos estéikre s ki tudja minő szorongásoktól látogatott éjeikre gondolunk.

Az utóbbi napok a szokottnál is gyorsabban teltek: készültünk az Ady-estre, melyet én ütöttem nyélbe, sok levelezés, jövés-menés volt az ára, de most már az előestéjén vagyunk. Meghívó megy – hogy abból tájékozódjanak mifántermősége felől. Sok olyan verset fognak mondani, amelyeket Apuka hangján hallok most is, gyermekkoromból.

Nagyon szeretnék felruccanni – de nem visz rá a lélek, hogy itt hagyjam gyámoltalan familiámat. A poronty egyre édesebb és huncutabb. Annyit fickándozik, mint egy macskakölyök, s mindenféle bolondságot csinál. Most már nem adnám hat fiúért. Úgy van, hogy húsvétra vagy még előbb elmennek Vásárhelyre. A Faust¹ minden percemet követeli. Már 1800 sort fordítottam. A húsvéti jelenet most jelenik meg a Helikonban: küldünk belőle.

Jön a tavasz. Printemps, printemps, que voeus tu de moi?²

A Laokoon-vers,³ a Második Laokoon-vers nagyon megragadott! Ezt vártam régóta, ezt a keserű, leszámolásos hangot.⁴ Ha kész volna, azonnal tegye postára a Termés⁵ címére! A fiúk mind biztatnak, hogy noszogassam Apámat. Azt hiszem, nem volna méltóbb fóruma ennek a versnek, mint a Termés.

Sok-sok csókot küldök a márciusi szelekkel.

44. II. 29. Zsoli.

¹ Jékely Zoltán Goethe FAUST-jának első részét és az Ős-FAUST-ot fordítja le.

² Tavasz, tavasz, mit akarsz tőlem? (A 'voeus' elgépelés vagy hibás írásmód, feltehetően a vouloir ige tévesen írt alakja.)

³ Áprily ESTI DAL című verse.

⁴ Kézírással betoldott mondat a géppel írt levélben, odanyilazva a két mondat közé.

⁵ 1942–44 között negyedévente megjelenő kolozsvári folyóirat, melynek egyik szerkesztője Jékely Zoltán volt.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Vásárhely 1944. IV. 13.

Drága Apuka, Anyuka, Bigyuska, Bincike!¹

Most, egy óra múlva indulunk vissza Vásárhelyről, ahol is 10 napot töltöttem. A gyermeket egyelőre Kolozsvárra visszük – sajnos, a Szentgyörgypusztáig már bajosan juthatnánk el vele. Itt sem maradhat, mert a Cukorgyár² nem éppen a béke szigete a mai világban – habár a szerezcsenek nem válogatnak, az isten döglessze meg őket a levegőben. – El tudjuk képzelni, minő napjaik voltak – s vannak! 30 km-ről sok mindent lehet látni és hallani a rettentő dolgokból. Miattunk ne aggódjanak – legkevésbé miattam, én fatálista vagyok, amellet a belém bújt ördög is résen lesz, ha kell, igaz, hogy a bérét is kérni fogja majd. Vajon Bigyuska hogy van a kicsi fiúval a szíve alatt? Ezt majd – ha világra jön – Györgynek kell keresztelni, a Szentgyörgypusztáról. Írják meg őszintén, hogy ha netán mégis szükségessé válna, felcihelődhetünk-e arrafelé? Úgy érzem, viszonylag legbiztonságosabb hely M-on. Félős azonban, hogy az élelem – éppen az evakuáltak jelenléte miatt, megcsappan.

A Faustból mindössze 150 sorocskám van hátra. Exegi... Azt hiszem, elég jól finiselttem. Patyi aludjon kint minden éjjel! Bombáktól, Olgáktól³ ez védi meg legbiztosabban!

Ezer csókot küld Zsoli.

NB. Egy szép paducot fogtam a Marosban!

¹ Jékely Márta lánya, Mikecs Anna beceneve.

² Jékely apósa, Jancsó Sándor a marosvásárhelyi cukorgyárban dolgozott.

³ Endre öccse épp válófélben volt Gruenwald Olgától.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Fiam,

látom, 13-án még Vásárhelyt voltatok. Nem tudom, utánatok küldték-e Kolozsvárra irányított írásomat.

Az eredmény, melyet a Fausttal kapcsolatban közölsz, rendkívüli. Transzban finiseltté. Ha készen vagy (gondolom, azóta a 150 sorral is megküzdöttél) s legépeztetted, küldj belőle egy teljes példányt. Bár tele volnék munkával (most a kertnek kellett élni, s unokáztam), végigmegegyek szívesen az egészen, összehasonlító alapon.

De ennél is fontosabb: itt kitavaszkodott, összeszorultságunk megszűnt, lakásunk kitágult. Ismét hangsúlyozom hát: mikor a legkevésbé kockázatosnak érzed utazási szempontból, leindíthatod Adrienne-t és Rienkét. Csak a legszükségesebbeket csomagoljátok, hogy ne legyen sok kézi poggyász. A többi jöhet postán is később. Persze: élelmiszerjegyek, igazolvány legyenek.

Drága lesz a két gyermek ebben a kakukkszólásos, vörösvércses, vörösbegyés, rozsdafark-madaras, hangyabolyos, zsenge-rügyes, forrásos, pataklocsogásos völgyben. Heő turistateljesítményei már egészen rendkívüliek. Tej még van. Meddig? Nem tudhatjuk. Orosziban nincsenek túlságosan sokan, Visegrádon annál többen. Az éjszakákat apokaliptikus zajú madárszárnyak teszik különösekké. És Pest felé néha vörös az égbolt. És

a Duna kiöntött az izgalomtól, elárasztotta a kisoroszi földeket, s itt-ott az útig jött az ár. A propeller aknától tart, s óvakodva közeledik.

Bandi künn volt vasárnap. Az a gyanúnk, hogy Olga felé fordulása erősödik. Ne írj neki róla. A magatartása: hallgatás. Különben nem volt túlságosan megviselve. Most Parádiéknál¹ lakik, mikor nem jöhet ki hozzánk. Ők hívták oda. A környék biztonságosabb a Ferenczvárosnál, de a pince rosszabb a Szilágyiékénál. Az isten megőrzi talán nagyobb veszedelemtől.

Izomlázás minden tagom. A napszámos ritka, s ezért keményen kell dolgoznom. Pericles² alszik jó néhány nap óta. Franklinnál³ nagy változások. Grandpierre Emil⁴ a „Femmes savantes”⁵ lefordítására tett javaslatot nekem. Gondolkozom. Lilije is künt van. Úgy látszik, lovagiasságból vállalja.

Írtatok. Rienke hogyan bírta az utat? Heő gyomra és kedve kezd rendbe jönni. Még telnie kell, mert soványkán érkezett, de a nagy turistateljjesítmények nem használnak a testi gyarapodásnak. Egész nap talpon van, hol a kész ágyásokban jár, hol a gyepen, hol az utakon lassan, lassan – mondja, mert azt hiszi, hogy ez gyorsabb tempót jelent (futás közben kapta a figyelmeztetéseket), kacagva gyorsítja meg a járását a lejtős úton. Igen bátor járásban, úton, lépcsőkön, valósággal keresi az akadályokat és nehézségeket. Rendkívül emlékeztet reád, különösen szenvedélyes természetbe vágásával s belső magatartásával a külső világ dolgaival szemben. Ez az emlékeztetés külön mindennapi élményem, s nem tudok betelni vele. Még egyszer élem 1914-et!

Sokszor csókollak mind a hármatokat. (Ha írsz, Laciról is írj.)

Apuka.

Kisoroszi, 1944. április 17.

¹ Dr. Parádi Jenő (1888–1952) iparművész és családja Szentgyörgypusztán Áprily szomszédai, az ő budapesti lakásukról van szó.

² Shakespeare PERICLES című drámáját Áprily Lajos fordította.

³ Franklin Társulat.

⁴ Kolozsvári Grandpierre Emil (1907–1992) író, kritikus, műfordító. 1941-től három éven keresztül a Franklin Társulat Kiadóvállalatának lektora. Szüleinek Szentgyörgypusztán, Áprily házának szomszédságában volt nyaralója.

⁵ Molière TUDÓS NŐK c. darabját végül Áprily nem fordította le.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Édes Fiam,

Szentgyörgypusztá kicsi népe ezeken a szentgyörgybogaras estéjú napokon reád gondol, Heőke mozdulataiban is régi mozgásodat látja, s köszönti benned a Szent György-napi gyermeket.

Lehet, hogy nem is a fausti ördöggel küzdesz, hanem a sárkánnyal. Talán megölnöd valamikor.

Az okmányok miért kellettek? Katonaügy? – Gyalu nem lesz-e drága? A kétfelé élés nem jelent-e majd túlságos megterhelést költségvetésednek?

Adrienne-t is, Rienkét is sokszor csókoljuk.

Apuka

Szentgyörgypusztá, 1944. április 22.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1944. IV. 26.

Drága jó Apuka! Megkaptam 3 levelét, köszönöm az okmányokat (nem katonaságnak, hanem a Rektori hivatalnak kellettek, s másolatban is jók lettek volna), s köszönöm a Szent György-napi megemlékezést is. A sárkánytól nem félek – de az „ördögöt” nehéz lesz legyőzni. „Es irrt der Mensch solang er strebt”¹ – und eben des Tempels-wegen.² – Hallotta a Nemzetiben történt nagy változás hírét? Vajon legalább Szűcs Laci marad-e? Cs. Szabót is elbocsátották a Rádiótól, mint valami darabontot. S nyomaiba, uram, kik jöttek?

Itt egyelőre csend, békeesség. Ha a vonatok gyorsabban közlekednek majd (hírlik, hogy rövidesen), lehet, hogy felruccanak Kisorosziba.³ A gyermeket azonban nem merjük egy ekkora utazás veszedelmeinek kitenni. Csak ha szorul a kapca.

Fejem, mint tollam, vékonyan ereszt mostanában, a fordítás kimerített. Biciklire kapok, s úgy hevergetem ki – a Hajtás-völgyben, a Szamos-parton. A nagy szomorúfűz alatt futó zápor elől kerestem menedéket, s szívtam vagy 10 percig méz-illatát –

Itt van a lelkem egy darabja, ezen a drága Donát úton! Kiss néni, Pap János üdvözlétüket küldik!

Sok csók Zsolitól

Az okmányokat hamarosan visszaküldöm.
A fordítást is küldöm.

¹ A FAUST I. 317. sora, Jékely fordításában: „*Tévelyg az ember, míg remél.*”

² És éppen a templom miatt.

³ Kisoroszi itt tkp. Szentgyörgypusztára vonatkozik, néhány évig a kisoroszi postához tartoztak a Szentgyörgypusztára érkező küldemények.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Zsolikám – mikor ezt a felületes levelezőlapot megírtam, nem tudtam még, milyen súlyos órákon estetek át.¹ Szorongunk értetek. Milyen jó volna, ha most itt lennétek! Kolozsvárt vagytok-e vagy Gyaluban? Most már mind nyugtalanítóbb, hogy nem adsz hírt magatokról. Bandit ma (kedd) idevárjuk. Talán eszébe jutott, hogy telefonáljon neked, s hírt hozzon rólatok. Most már nem lehet utazni – a hírek szerint –, s nem mozdulhat Adrienne a kicsivel. Szinte szégyelljük magunkat ebben a biztonságban, ha reátok gondolunk. Ma eszembe jutott az a néhány retentő pillanat, melyet Fülében éltem át, mikor Bandi azzal rohant hozzám, hogy „Zsoli a vízbe fúlt!” Milyen démoni elszántsággal száguldottam fel a patak vizében, hogy megmentslek a gát alatt. S milyen tehetetlen vagyok most, hogy ki sem tudom nyújtani felétek a kezemet.

Ha van reá mód, indítsd el Adriennéket. Te pedig nagyon vigyázz magadra, sokkal jobban, mint a fülei gát felett.

Sokszor csókolkunk mind a hármatokat.

Halt-e meg valaki az ismerősök közül? Laci most már hogyan fog útnak indulni és mikor. A mi utazási terveink is megtántorulnak.

Visegrád, 1944. június 6.

¹ 1944. június 2-án bombázta Kolozsvárt az amerikai légierő.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Szentgyörgypusztaiak!

Tudom, kötelességem lett volna azonnal életjelt adni magunkról, de a túlélés kegyelmi állapotában hetvenkedésnek és ágálásnak hatott volna a legegyszerűbb sürgöny is.

Bizony rettenetes dolgok történtek Kolozsvárt, olyanok, hogy a város, Komama¹ középkori városa, még 500 év múlva is emlegetni fogja.

Vége a Kővári-telepnek, nagymama kicsi házának is talán, vége a Ref. kórháznak, ahol unokáik születtek, és vége főleg sok-sok drága kicsi emberi életnek. Bizony itt-ott láttam, hogy egy-egy marék véres iszap maradt egy-egy emberből. És még sok minden egyebet láttam és megéltem, ezekről azonban nem lehet részletezőn írni, mert nincs bennem semmi krónikáskedv.

A borzalmak közvetlenül nem érintettek ugyan – azaz a családtagjaink közül senkinek haja szála se görbült meg, javainkban sem esett kár, legközelebb Laci bácsiék kaptak égi küldeményt, mely quasi száz méterre csapott be az Erzsébet út egyik magasabban fekvő házába... Mégis azonnal elhatároztuk a gyermek mentését, s azóta már kint is vannak Gyaluban, s a kezdeti kellemetlenségek és mizériák után remélhetőleg békeségben töltik éjjeleiket s napjaikat. Egyszerű lócsös szekérrel mentek, kis cókókjaiak tetején kuporogva, én kerékpárral vánszorogtam utánuk. A gyerek el-elaludt, vagy felébredt, s jókedvűen integetett a szembejövőőknek. Gyalu igen alkalmas hely arra, hogy az ember békés időben szép halásznnyarat töltsön benne – talán még a mai viszonyok között sem lesz éppen utolsó dolog itt tölteni ezt a krízisnyarat.

Én átköltöztem Mikecs Lacihoz, mert a mi nagy házunk a sok riadalom következtében egy nagy klinika elmebetegosztályához lett hasonlatos. Én maholnap, sajnos, valami szívbjajososztályra illek be, annyira megviselt a sok rémüldözés, hordárkodás, rohangálás. Két hét múlva kicsikarom a szabadságomat, s kimegyek hozzájuk Gyaluba.

Laci holnap, csütörtökön indul. Majd ő elmond egyet-mást a történt dolgokból. Csak akkor fogják áldani a sorsot, hogy Szentgyörgypusztát teremtett nekünk menedé-
kül...

Bigyuskám, tudom, nemsokára megszületik második porontyod, a fiúcska, a család várva várt első fiú unokája. Légy bizodalmas szívű, mert a világ legbékésebb zugában fogod világra hozni. Mi volna, ha francia anya volnál, s még az ágy is lángot vetne alattad?

Mindenkit sokszor csókolok. Most már ne aggódjanak, mert akiket legjobban féltetünk, azok jó helyen vannak, s én is ott leszek nemsokára. Különb is: meglehetősen rossz pénz vagyok, nemigen veszhetek el.

Zsoli

Kolozsvár, 1944. VI. 7.

Ui. Kérem Apukát, legyen jó a szüleim, nagyszüleim keresztleveléről, házassági leveleikről másolatot küldeni, mert kellene a karpaszományhoz! Feltétlenül csináltasson másolatot (Visegrádon lehet), mert az eredetieket többé nem szabad vonatra, postára tenni.

¹ A 'komama' a kolozsvári nagymama rövidítése (Schéfer Andrásné szül. Kerekes Teréz, Jékely anyai nagyanyja).

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Anyuka, Apuka!

Mind nő a távolság közöttünk, s ezt tudni szívszorító dolog. Pedig jó volna tartani egy családi tanácskozást! Adriennék még künt vannak Gyaluban, de 15. tájt beköltöznek. Mindketten betegesek, s ott nem lehet kikúrálniuk magukat. Sajnos, én 16-án – bármily furcsán is hangzik – bevonulok. Kínos ügy, minden résztvevőjére nézve. De lehet, hogy addig történik valami nagyfene csoda...

Se terv, se kedv, se remény. A múltkor találtam egy plédobozban egy héttel ezelőtt bezárt békát: úgy töltjük időnket, olyanforma várakozásban, mint ez a családoknak szánt állatka: s megélt!

Bigyuskáért rengeteget aggódom: mi van vele?? úgy várom már az örömhírt! Lacit a Tud. Intézet meg szeretné választani László Gyula¹ helyébe – de sok mindentől függ, hogy megválaszthatják-e. (Elsősorban a kultusztól.)

Gruenwald-körökben Patyi–Olga-békéről puszognak. Vagy csak a Tass-iroda rémhírei?

Mi van a szép kertben, úgy szeretném megszagolni Anyuka virágait! Borzasztó, hogy őt már 10 hónapja nem láttam – Írjanak minél gyakrabban!

Sok-sok csók Zsolitól

Kolozsvár, 1944. VIII. 3.

¹ László Gyula (1910–1998) történész, régészprofesszor, képzőművész.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kolozsvár, 1944. aug. 24.

Nem is tudom, hogyan kezdjem, legjobb volna így: „ősz nem sodort még annyi árva lombot”¹... mert lombnak, árva lombnak érzem magunkat.

Egész éjjel vonultak a magyar katonai autók a Felek felé – meglátják Enyedet, de félős, hogy a látvány csak látvány marad. S mégis úgy érzem, jó volna velük menni, még ha a halálba is.

Nem tudok semmi egyebet írni. Minden személyes adat kínos bagatellnek hatna: a román kiugrás másnapján. A Bigyuska nagy bánata még elevenen kering körülöttünk, még mindig könnyezünk, ha eszünkbe jut a Szentgyörgypuszta korán elhervadt virága. Drága Bigyuskánk, igyekezz felejteni, igyekezz Bincire ruházni minden neki tartogatott imádatodat!

Most már nagyon bánom, hogy az utolsó kínáló alkalomkor, a könyvnapokon, nem vágtam neki a pesti útnak. Talán helyrehozhatatlan mulasztás. S ezt álmaim is jelzik, mert mind gyakrabban jelenik meg Apuka, Anyuka s a többiek. Félős, sokáig leszek ezekre az álombeli viszontlátásokra utalva.

Aug. 28-án, 9 után, este, verseimet szavalja Somogyi Erzszi² a Rádióban, állítólag az Angalitra³ is sor kerül szept. 8-án?

Patyival mi van? Miért nem ír egy sort se? Olga itt van, de még nem keresett fel bennünket.

Sok-sok csók Zsolitól

Az okmányokért Apuka ne nyugtalankodjék, két példányban is megvannak. Mihelyt lehet, küldöm őket.

¹ Áprily Lajos TETŐN c. versének kezdősora.

² Somogyi Erzsi (1906–1973) színésznő.

³ ANGALIT ÉS A REMETÉK, Jékely Zoltán verses drámája (1944).

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Zsolikám – kánikulás kékségben ragyog az ég napok óta, nyomasztó az idegeimnek a hőség, fel-felmerül olykor – mind reménytelenebbül – a Kétág, s a nyugtalanságom is egyre nő miattatok. Ma augusztus 24-ike van, néhány nap még s végzetes elereszkedéssel fogjuk érezni a növekedő emberi tehetetlenséget. Mit határoztok, édes fiam? Jó volna, ha Adriennék legalább Vásárhelyre mennének. Vagy mindegy most már? Fontoljátok meg okosan addig, amíg van valami szerepe az élet alakulásában az emberi okosságnak.

Szorongásaim nagyon régi ízűek. Talán azért is, mert itt van velünk ez a bájos kicsi ember, aki annyiszor emlékeztet azokra, akikért annyit aggodalmaskodtam az első nagy háború idején. Különösen reád emlékeztet nagy künt-szenvedélyével.

Laci bizonyosan beszámolt neked mindenről, a nagy szomorúságról is, melybe félórás életű Andráska¹ siető elmenetele ejtett. Azóta nem írtál. Együtt vagytok-e? Az Ellenzéket² kapom, amit írtál benne, elolvastam, a reád és Adriennre vonatkozó színházi híreket is. Hogyan rendelted meg számomra a lapot, s mennyi pénzt kell küldenem érte? Azt hiszem, elég lesz egyelőre, ha negyedévre előfizetek. Írj erről, kérlek. Bandika pár nap óta nyugodtabb a szokottnál, bár hivatali gondja van elég. Sűrűn kijár, mert Budapesten szirénák háborgatják az álmod. Mostanában a közelben horgászik, s beéri apróbb halak fogásával. Igaz, hogy a nagy hőség miatt az esélyek is apadtak. Anyuka elég jól van, Márta kezdi kicsit összeszedni magát. Én kicsi, régi, sárga könyveim egy csoportját újra elővettem 37 évi pihentetés után. Pár napja Turgenyevet olvasok.

Rienkéről is írjatok. Rendbe jött-e a gyomra a gyalui betegeskedés után?

Sokszor csókol mind a hármatokat:

Apuka.

Lacinak a kért könyveket rövidesen elküldöm.

¹ Jékely Márta második gyermeke, aki születése után mindössze fél órát élt.

² 1880–1944 között megjelenő kolozsvári napilap.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kolozsvárt, 1944-ben, Mohács napján

Amikor utolsó levelemet írtam, még nem tudtam, hogy otthon vár a behívóm. Egyelőre nem veszedelmes a dolog, csak nem éppen kellemes: Kolozsvárt maradok, Paál Ferenc jóvoltából, aki maga mellé tétetett az Élelmzési Raktárhoz. Valami irodai munkám lesz, civilben, s remélem, otthon aludhatok. Hátha még javamra is fog szolgálni ez a

félkatonafélcivil élet: a civilgondokat félig levethetem a lelkemről, anélkül, hogy a katonasággal járó terheket százszázalékosan vállalnom kellene. Ennyit magamról.

Itt napról napról zavarosabb a helyzet, rohanunk a végkifejlet felé. Hátha egyik napról a másikra megvörösödünk?!

Ez volna az egyetlen kiút – merthogy áldemokrata román nácionalizmus karjaiban és karmaiban hamar halálra válnánk.

Irtóztató hírek kavarnak. Éjjel lövöldözések a Feleken. Csodálatos, hogy milyen hidegvérrel várjuk az elkövetkezőket... A város olyan szép, hogy az emberrel elhitteti: itt semmi rossz sem történhetik – pedig a június 2-iki repülőtémadás megmutatta, hogy 10 perc alatt mivé válhatik egy ilyen felséges város – hát még a lakosai! (Rommá, halottá.)

Adrienne-nek nagyon erdélyi szíve van: esze ágában sincs a menekülés. Én se tudom elképzelni magunkat egy országúti karaván tagjaképpen – a túlélés illúziójában ringatom magam – nagy bölcsesség ez – vagy egyszerűen taknyos felelőtlenség, a veszedelemmel nem törődő infantilizmus? Habemus nostram fatam...¹

A gyermek szokatlanul édes és enniváló. Olyan, mint egy ördögbe oltott angyal. Már jár, 10-15 lépést is megtesz néha egyedül. Négykézláb ellenben úgy száguldozik, mint egy pajkos kismacska. S rengeteget beszél, halandzsázva, rikoltozva. Úgy sajnálom, hogy nagyszülei még sokáig nem láthatják – főleg, amiért nem láthatják ebben a legédesebb korban!

Jaj, ha eszembe jut, hogy október 15. óta nem láttam Anyukát!... Tán Rómából éreztem ilyen irtóztatónak a távolságot, pedig akkor még béke vala. Mért nem ír nekünk egy-egy sort, Anyuka! Hát egy újabb fényképet, Binci unokájával, nem érdemelünk meg?

Olgával találkozott Irén néni (minket még mindig nem keresett meg), azt mondta neki, hogy igenis válnak. Bár igaz volna! Patyi se ír soha egy zokszót se. Tán nem bántottuk meg valamivel?

A napokban póstára teszem egy-két kiadatlan fordításomat-kéziratomat. Kisoroszi a legbiztosabb szállás, a maradandóság záloga.

A vén Rozsnyai Kálmán² néhány napra felbukkant Kolozsvárt. Hírt visz rólunk Kisorosziba.

Sok-sok csókot küld mindnyájuknak, Bigyuskát külön is nagyon szívére öleli

Zsoli.

Ui. Laci elment Diószegre, ma egy hete. Még nem jött vissza.

¹ Mindenkinek megvan a maga sorsa.

² Rozsnyai Kálmán (1871–1948) hírlapíró, műfordító, színikritikus.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Zsolikám – fáj a szívem értetek, s ma Bandika telefonon közli veled üzenetünket. 31 éves voltam 18-ban, 31 éves vagy 44-ben. Bojánjánosi¹ idők következnek. Szinte csodálkozom, hogy még nem szállt le valahonnan a szomszéd Pilis (ez is Pilis) tájékáról, s nem ült le a lépcsőnkre felhabzsolni az „égbekiáltóan” égető töltött paprikát. Legyetek erősek, és idejében határozatok. Nem tudom, mi sors vár reánk ebben a völgyben, de mindinkább erősödik az elhatározásom, hogy nem mozdulok innen. Mi van katoná-

ügyeddel és Laciéval? Előérzetes voltam júliusi találkozásunkkor, mégsem hittem volna, hogy olyan sorsszerű a búcsúvételünk.

Ha Adrienne útra kelne felénk, élelmiszerjegyről és személyi igazolványról meg ne feledkezzék. Szeretettel várjuk. Andráska más sorsot választott, s ezzel egy gyermek helyét szabadon hagyta nálunk.

Kétág, Király utcai bútorok... Van a két ágyunk két oldala felől két angol felírású képem, ismered őket, Dijonból² hoztam. A szívemhez nőttek akkor és azután. Nagyon kérek, vidd el Laci bácsiékhoz őket, s kérd meg, hogy adjanak nekik szállást. Ha Adrienne mozdulna, táviratozz. Nekem is, Bandinak is jó előre.

Az okmányokat küldd vissza sürgősen, mert itt nagyobb biztonságban vannak. Leg-alábbis egyelőre.

A fülei gát jut megint az eszembe. A viharos izgalom s a minden akadályt elsőprópai indulat, amellyel mentésedre rohantam. Messze vagytok, s a nagy lépésű sors erősebb nálam. Az Isten vigyázzon Reád, Reátok.

Sok csókot küld szorongással: Apuka.

Kisoroszi, 1944. VIII. 30.

¹ A Jékely–Áprily-levelezésben több alkalommal előforduló, ez idáig ismeretlen eredetű és jelentésű kifejezés.

² Áprily 1923-ban Dijonban francia nyelvoktatói diplomát szerzett.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1944. 09. 15.]

Drága Szentgyörgypusztabeliek!

Tudjuk, rettentő hírek érkezhettek oda felőlünk. Még mindig élünk, hajunk szála se görbült meg, csak a szívünk facsarodik jobban s jobban össze. Reményik-Végvári¹ tragikus árnyéka búsong mostanában a sötét őszi városon, de hiába fogja meg az emberek kezét: hanyatt-homlok rohannak nyugat felé. Apuka, Anyuka! Értsék meg, hogy én nem vehetek részt egy ilyen gyáva rohanásban, nem tehetem ki magam annak, hogy gazember neobarokk csiszliknek nevezzenek azok, akik itt maradnak! Adriennek, aki mindenkoron itt akar maradni, majd ott, túlfelől, a menekülsors mocskától hogy nézzek a szemébe? Talán megélünk, s megérjük az új világot – melynek esetleg résztvevő polgáiraivá is válhatunk még...

Laci is teljesen a maradóknak ad igazat, s ő maga is marad. Valahogy csak eltengődünk. Laci bácsiék, Jenő bácsiék, Jenőkéék² is mind maradnak. Már megszoktuk a különféle éjjeli s nappali dűdüléseket – megszokunk még komiszabb dolgokat is. A gyermek pedig éppenséggel élvezi ezt a változatos és ingandó világot. Isten velük! Csók Zsolitól

¹ Reményik Sándor álnéven, Végvári-versek címen publikálta 1918–21 között keletkezett verseit.

² Dr. Nagy Jenő néprajzkutató (1916–1966), Nagy Jenő fia, Jékely unokatestvére.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Drága Apuka, Anyuka, Patyi, Bigyi!

Hát bizony itt maradtunk, hogy szökés vádjában el ne marasztaltassunk a jobbak által. Sic fata volunt!¹ Most aztán nézhetjük, ami ránk szakad. Egy-két hónap alatt végleg eldől, hogy kinek volt igaza: aki hívott, vagy aki maradt. Igyekezzenek minél kevesebbet törődni velünk. Onnan pedig, ahol vannak, el ne menjenek sehova: a sorsot nem lehet kikerülni. – Berenczei² barátomnak írtam, hogy színházi és Franklin ügyeimben járjon el, de azért alkalomadtán Apuka vagy Patyi is szóljon Grandpierre-nek, hogy havi 200 előleget feltétlenül igyekezzenek rendszeresíteni – mert ki tudja, nem bűnügyi riporterként kell-e ezentúl megkeressem a kenyérrevalót?

Az élet anyagi oldalától mindazonáltal nem tudok félni. Még senki se halt éhen Erdélyben – legalábbis Basta³ óta nem.

A bojánjánosok már megérkeztek. A falevelek is hullanak, a vándormadarak útra keltek. Mi lesz, mi lesz –? M. Laciban jó fegyvertársra, nagy lélekre találtam a napokban. Bigyiék, ha lehet, induljanak útnak!

Ezer csók Zsolitól

1944. IX. 30. Kolozsvár

¹ Így akarta a sors.

² Berenczei Kovács Gyula (1916–2003), Jékely Zoltán egyik legjobb barátja.

³ Giorgio Basta (1550–1607) német-római császári hadvezér, aki császári megbízottként éveken át kegyetlen zsarnokként uralkodik Erdélyben, kegyetlenségét számos monda őrzi.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Utolsó kolozsvári levelem az összeomlás előtt¹

Élünk, tovább élünk. Adrienne kisiút vár – félős, valaki helyett. Olga néni öngyilkos lett Vásárhelyt a nehéz napokban, Sándor bácsi mint katona kallódik valahol.

Mikecs Lacit okt. 15-én elvitték, civil fogolyként, 3000 más kolozsvári ártatlan emberrel – ma állítólag valahol Krímben vannak, ahol politikai nevelést kapnak, s jó dolguk van. Meg kellett ezt írnom, bármennyire is repedezik a szívem, ha Bigyi bánatára gondolok! A lakást kirabolták, bútorok azonban mind megvannak. Most Szabó Lajjiék² lagnak benne. Az edények mind egy szálíg nálam vannak, semmi bajuk. Hogy vagytok – hogy vannak, akik még vannak – ? Valami hírt! Valami életjelt, hogy ne legyen már olyan keserű minden falatom.

A Világosságnál³ dolgozom. De minden átmeneti. Lehet, egy napon felbukkanok Kisorosziban, vagy ott, ahonnan hírt kapok.

Tolnai Lászlóék⁴ megvannak Dévényen. Nekik is meg kellett sürgönyözzem Laci dolgát – érdeklődtek.

Schusztér Károlyék⁵ dec. 20-án még épségben voltak Brassóban – azóta lehet, kiragadtak egyet-egyet közülük a megfordított törvények.

A család többi tagja épségben van. Nagy Jenőkéék is kisbabát várnak, áprilisra. Attila⁶ orosz fogságban.

Vajon Schéfer Irénkével mi van? Patyival, akiről minden éjjel álmodok – Anyuka–Apuka–Bigyi–Binci – az istenért, szólaljatok meg már!

Zsoli

Kvár, 1945. január 28.

¹ Jékely utólagos megjegyzése.

² Szabó Lajos (1912–1983) erdélyi drámaíró, egyetemi tanár, színháztörténész.

³ 1944–53 között megjelenő kolozsvári magyar napilap.

⁴ Mikecs László rokonsága.

⁵ Áprily Lajos brassói rokona.

⁶ Nagy Attila, Nagy Jenő testvére, Jékely unokatestvére.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1945. 02. 14.]

Drágáim!

Ez már talán az ötödik palackpóstám: ha erre se kapok választ, kétségbeesem. Mi épségben maradtunk, csak szegény Lacit vitték el fogolyként, 3000 kvári férfiúval, valahova Ukrajnába. Irtózatos ez, és még irtózatosabb, hogy meg kellett írjam! Remélem, az ő szívós teste-lelke megküzd a borzalmas élménnyel, s talán valaha még hasznát is fogja venni. Nagy Sándorné Dévényről írt: jól van, csak az ura s az öccse kallódtak el. Élelmiszertük van bőven, várja Bigyiéket.

Vajon mi van veletek – Patyi foglalkoztat a legtöbbet, úgy érzem, az a sejtelem szorongat, hogy valami baj történt vele. Most nem írok többet – csak még annyit, h. Adrienne gyermeket vár – októberre.

Zsoli

(Ezt a levelet egy orosz kapitány hozta Pestre! Civilben újságíró volt, bejárt a Világosság szerkesztőségébe, Rádiót hallgatni.)¹

¹ Jékely Zoltán utólagos megjegyzése.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1945. 03. 19.]

Kedveseim!

Leírhatatlan örömet okozott a hír, hogy mindnyájan megmaradtak, még Patyi is, akiért – most bevallom – a legtöbbet aggódtam. Ha nem ilyen lelkiismeretes emberek hozták volna, mint amilyenek Bányai Ferencék, el se hinném ezt a csodát. Megváltozott körülmöttem a világ! Már érzem, hogy nekem is jogom van az élethez, tudván, hogy a többiek, szeretteim is élnek. Csak akkor szorul el a torkom, ha szegény drága Mikecs Lacinkra gondolok, aki valahol Georgiában várja, 3000-red magával, a békét – mert bizonyos jelek szerint odakerültek a Kolozsvárról elhurcolt civil magyarok, köztük Makkai Ernőke,¹ Finta Zoltika,² Jancsó Béla,³ Járosi Andor s még sokan-sokan. Megnyugtató, hogy az intellektüeleket nem testi munkára, hanem világnézeti átnevelésre fogják. Ha ez igaz, akkor Laci még nyer is valamit a nagy szerencsétlenségén...

Minden örömöm ellenére is furcsának találok, hogy még mindig nem tudtak valakivel írásbeli értesítést is küldeni megmaradásukról. Amíg ezt nem látom, egy kicsit mindig kételkedni fogok.

Patyi érdekében írtam néhány sort Erdei Ferencnek,⁴ új miniszterének, aki régi barátom. Kati kutyánkat ő örökölte – így láncról-loncról „atyafiságban” is volnánk...

Itt túrható az élet, még márc. 13. óta is, mely napon bevonult Erdélybe a román közigazgatás...

Ha nagyon nélkülöznének, azonnal utazzanak le – mihelyt az utazás elviselhető lesz. A bútorok mind megvannak, az edények s a könyvek is, sőt egy paplany s néhány párna is megmaradt, s meg a nagy sárga cserge is! Szóval egész nyugodtan jöhetnek egyenként is, együttesen is, mihelyt megfelelő útiakalmatosság jelentkezik. Ha Bincikének kevés ennivalója volna, Bigyi kerekedjen fel vele, s jöjjön minél hamarabb hozzánk. Mindenünk van. Anyuka azonban ne szánja rá még magát utazásra, mert nem az ő rossz szívének való! Ha valamiben (cukor, szalonna stb.) nagy szükségét szenvednének, próbáljanak írni Diószegre Nagynének, aki nekem jelentette, hogy mindennel ki tudná segíteni a szűkölködőket. Mi is küldhetünk akármit, csak legyen, aki elvigye.

Májusban vagy még hamarabb feltétlenül felutazom! Alig várom a viszontlátást. Vajon együtt vannak-e tényleg mind egy fedél alatt? Bár igaz volna!

Ezer csók Zsolitól és Adrienne-től

Ui. Ez tán a 8-ik levelem – de ua. a levél: palackposta. Ezt Szendrő Ferenc rendező viszi Ravaszékhoz, hogy ők továbbítsák. Választ minden úton-módon!

¹ Makkai Ernő (1916–1945) filozófiatörténész, Makkai Sándor püspök unokaöccse, nem tért vissza a hadifogságból.

² Finta Zoltán (1896–1947) költő, író, újságíró.

³ Jancsó Béla (1903–1967) közíró, kritikus, orvosi szakíró, Jancsó Adrienne unokatestvére. A hadifogságban társai testi-lelki orvosa volt, ő hozta meg később Mikecs László halálhírét.

⁴ Erdei Ferenc (1910–1971) szociológus, író, 1944 novemberétől egy éven át az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Kisoroszi, 1945. IV. 22.

Drága Fiam – Szendrőnek egyik új pesti lapban megjelent nyilatkozatából (interjúféle) tudtuk, hogy élsz, éltek; január 28-iki leveled csak április 20-án jutott a kezünkbe, a márc. 19-iki pedig rögtön utána egy nappal. „Élünk, tovább élünk.” Hogy mennyi lidércnyomása volt itt ennek a rettenetes télnek, soha senki sem fogja tudni. Lacirol hetekkel ezelőtt az a téves hír érkezett, hogy Nagy István¹ mellett dolgozik szerkesztőségben. Hittünk benne, s amikor nevedet is olvastuk a pesti lapban, Mártáék és Bandikánk megtalálása után először látszott biztatóbbnak az egész családi horizont. Híradásod szegény Lacinkról annál fájóbban érintett. Egyszerre megéreztem, hogy jobban kell a kerti munkában kímélnem magam, mert igyekeznem kell tovább élni. Laciért is, Mártáért is, Bincikéért is nagyon fáj a szívünk.

Mártát és a kicsit február 18-án hoztam ide Bandiékkel. Anyuka csoda, hogy elbíra a csokrozott örömet. Március 15. óta Márta és a kicsi Bodgányban lakik, illetőleg alszik. Ezt a dátumot – most már családtörténeti jelentősége miatt – sohasem fogjuk elfelejten-

ni. Van egy társdátuma is: az a nap, amelyen Óbuda és Buda véresen friss borzalmai között elértem a Baár–Madas föld alatti menedékhelyére.

Adrienne-ről keveset (de örömszerzőt), Rienkéről semmit sem írtál. Olga anyátok tragédiájáról már tudtunk: Sándor bácsid értesített róla tábori lapon. Azt is írta, hogy ha lehet, meglátogat, ez a látogatás azonban elmaradt. Lakonikus, szűkszavúságában annál megdöbbentőbb volt az az értesítés.

Írod, drága fiam, hogy készülsz meglátogatni. Ne siess, arra kérlek, bármennyire is szeretnék már látni. A gonosz világ törökkel és csapdákkal van tele. Várj. Milyen szép volna megvalósítva látni régi reménységemet, hogy Rienke és Bincike együtt szaladgálnak a kertben. (Eszó utáni tavaszi nap van, boldogan tütül a nyaktekerces odakünn.)

Jenő bácsi is írt, megvan nekik is a keresztyük, Laci bácsiék, Teréz néniék megmaradása is öröm. Csak szegény Laci kiesése ne történt volna meg. Az apjának ma írtam. Bandi most bejár a Földügymin.-ba (ma itt vannak, vasárnap); a katonaság vonalán még mindig jöhet valami, ami fordulatot ad az életének. Szerb Antal internálótáborban éhen halt, Sárköziről és Halász G-ról² nincs hír (ugyanott voltak).

Nyugdíj december eleje óta nincs, de csak megélünk a kiutalásig Bandi segítségével valahogy. Az élelmiszerhiány nagyobb, de Diószeg segítségére a távolság miatt nem számíthatunk. Aztán meg Szentendre és Visegrád között csak gyalog lehet közlekedni. Sem autóbusz, sem hajó régóta már.

Anyuka sovány, de elég jól van, pedig néhány nagyon nehéz helyzeten evezett át a szíve. December 20. és 25. között a házuk mögül ontotta a német ágyú Nagymaros felé a gránátokat. Mégis megmaradtunk.

„Becsületes szegénylegények” – hogyan gondolkoztok, mióta így megváltozott a világ? Egy levelem, melyben utoljára szoltam a fordulat előtt hozzád, valahol ott rostokol a Tudományos Intézetben Budapesten. László Gyula, akivel itt összelekedtem, már nem tudta elvinni, ott deponálta.

Én a télen két román nyelvű lapot is írtam neked s Lacinak is. Hódmezővásárhelyre hazatérő ismerősöknek adtam át (itt laktak a Parádi- és Varga-házban),³ hogy továbbítsák Szolnokról. Úgy látszik, nem értek el hozzátok.

A kicsi drágáról miért nem írtál? Adrienne sorsa hogyan alakult a színházzal kapcsolatban? Hogyan és miből éltek, hogy még anyagi segítséget is kínálsz nekünk? Míg te értünk aggódtál az anyagiak miatt, ugyanúgy aggódtunk mi értetek.

Harsányi Pista kultuszmin. osztályfőnök. Nagy Jenő kérését, amelyről most érkezett levelében ír, talán hozzá kellene eljuttatnom. De előbb juttassa el az öreg hozzám vagy Bandihoz. Ma vagy holnap írok neki is.

Zsoli-Otilinak,⁴ Adriennek, Rienkének sok-sok csókot küldenek a szentgyörgypusztai öregek.

Apuka.

¹ Nagy István (1904–1977) kommunista munkásíró, ebben az időben a *Világosság* című kolozsvári napilap felelős szerkesztője.

² Szerb Antal, Sárközi György és Halász Gábor ugyanabban a balfi munkatáborban haltak meg (Jékely Zoltán mindhármukkal jó barátságban volt).

³ Szentgyörgypusztai szomszédok.

⁴ Kisgyermekkorában szülei Otilinek becézték Jékely Zoltánt.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kvár, 1945. VI. 6.

Drága Apuka, Anyuka!

Ha lehetséges lesz, tán szeptemberben valahogy felruccanak; tudom, retentő élményekben lesz részem, s mégis lebírhatatlan bennem a viszontlátás vágya. Különösen a Bigyivel való találkozástól tartok, az az érzésem, hogy szörnyű vád él benne ellenem: „miért nem mentetted meg Lacit?” ...

Lassanként készülődni kezdünk a nyaralásra; tán 20-án lemegyünk Enyedszentkirályra, Bodola Gyuláékhoz, Adrienne nagybátyjáiékhöz. Ők egész nyáron ott maradnak, én csak két hétig, amíg vakációm első varázslata tart. Az is megeshetik, hogy a gyermek Enyeden fog világra jönni, akárcsak az apja 32 évvel ezelőtt.

A magyar intézmények körül (egyetem) szorul a hurok. A struggle for life megint nagyon régi írókkal és szavakkal kezdi ölni az emberek életkedvét. Mindazonáltal maradni szándékozom, amíg ki nem rúgnak valamiért.

Ma találkoztam egy régi ismerőssel, a gyéresi¹ pap lányával, elmondta, hogy Parádiékat szörnyen kirabolták. Ugyanez lett volna a sorsa minden szentgyörgypusztainak? Miért nem írtak erről semmit?

Patyi hogy esett át az igazoláson?

Legközelebb összegyűjtök néhány új verset, ezt-azt, s felküldöm.

Egy színdarabot írogatok: A lakatlan sziget² – tán az őszre kész is leszek vele. Szűcs Lacinak fogom elküldeni.

Miért nem láttam Anyuka egyetlen sorát sem a leveleken? Tán nem beteg? Mind azt hiszem, hogy eltitkolnak előttem valamit!

Ezt a levelet Hedda³ viszi. Bincikét rengeteget emlegetjük, ha meglátnám, tán meg is enném a nagy szeretettől.

Az én Csonyonyinkám⁴ az előbb éppen medvetáncoltatást látott a Főtéren. Odavan tőle, szeretne medve lenni és táncolni.

Szegényke mostanában beteg volt, az oltás megviselte. Már jól van, sok cseresznyét – Faesze – eszik, állandóan latyakos a pofikája.

Levelet vár, sok csókot küld Zsolijuk.

¹ Aranyosgyéresi.

² Befejezetlen, kiadatlan darab, egy hézagos gépelt példánya megtalálható az OSZK Kézirattárában.

³ Gruenwald Olga húga.

⁴ Jékely Zoltán lánya, Jékely Adrienne kisgyermekkorai beceneve.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

Drága Zsolikám,

milyen jó, hogy június 6-ról is tudtál küldeni nekünk levelet. Már 12-én olvashattuk. Állandó aggodalomban élünk miattatok. Ami körülöttetek fokozódó tempóban végbe megy, előre látható volt; alig hiszem, hogy a szűkülő hurkok valamelyike el ne érjen benneteket. Nagy Jenő leveléből azt is látom, hogy legnagyobb rémem, az internálás sem tartozik a kizárt veszedelmek közé. Neki is üzentem, hogy azt el kell kerülni mindenáron, mert az nyomorult halált jelent ma. Nem tudom, megkaptad-e azt a régi le-

velemet, melyet még az ősszel adtam át László Gyulának. Akkor ő nem mehetett le, s a levél (a veszedelmek megelőzésére kérő levelem) ott vesztegelt sokáig a bpesti Tud. Intézetben. Azután nem tudom, mi lett a sorsa. László Gyula, akivel az őszi nehéz napokban néhány kedves érintkezésem volt, lement.

Drága fiam, Bandit azzal bocsátottam el, amikor azt hittem, hogy nagyon sok ideig nem fogom látni: Ravasz légy, mint a kígyó... A tanács használt, vagy ha nem az, a sugallatai anélkül is abba az irányba terelték. Súlyos pillanatokban többször is kockán forgott az élete, de megmenekült. Majd elmondja, ha találkozni fogtok.

Találkozás... Írod, hogy szeptemberre hagyod. Én is írtam, hogy ne kockáztasd meg még az utazást. De szeptember elég messze van. Nagy élményed lesz megjárni Enyed környékét s drága szülővárosodat. Times revolves?¹ Nekünk is nagy élményünk, ha rágondolunk, hogy ilyen fájdalmas időkben éred el a számunkra elérhetlent. S hogy ott születik meg a harmadik unoka, talán a fiú, a folytató...

Nagyata² sírját megkeresni ne feledd. Amint írtam (megkaptad-e?), Feketének, a Tövis utcai kerek mesternek a sírja mellett kell lennie; talán a négy fenyő közül is megmaradt egyik-másik. Fizess az örnek valamit sírgondozásra, nagyon kérek. Akit a régiek közül életben találsz (drága Málnásyné?),³ úgy öleld meg, hogy a mi ölelésünk is benne legyen.

Írod, hogy új verseidből készülsz küldeni. Nagyon várom. És „A lakatlan sziget” mi lehet? Verses-szimbolikus mű? Annak sejtem, de nem tudom kitalálni. Az én torkomat csak most kezdi elereszteni „korunk, a véreskarmu szörnyeteg”. Persze, több nem telik ki öreg torkomtól, mint egy-egy quatrainben fuldokló jajkiáltás. A te jajgató lélegzeted bizonyosan hosszabb és szenvedélyesebb.

Íj Adrienne-ről. Azt sem tudjuk, játszott-e az utóbbi hónapokban, vagy elszakadt a színháztól. Nehéz hónapjai lesznek, de Marosszentkirály, az áldott, régi Enyed vidéki föld jó választás. Édesapjáról még mindig nincsen semmi hír? Milyen rettenetes ez az egyszerre reászakadt kettős árvaság. Tudtál-e eléggé mellette állani a legnehezebb időkben? Ha a vásárhelyi otthon bájára és melegére gondolk, összeszorul a szívem.

És Laci sorsa? Ama 3000 közül még senki sem tudott hírt adni magáról? Mert itt hiába mozgatjuk az ügyet a minisztériumokban: hír csak Kolozsváron át érkezhetik valamelyik hozzátartozó útján. Már 8 hónapja elmúlt, hogy elvitték. Nem szabad képzelődnöd. Bigyi nem érez veled szemben semmi vádat, de hiszen nem is érezhet. Tudjuk mi innen jól, hogy mekkora volt azokban az időkben mindenütt az emberi tehetetlenség. Nagyon nemesen viseli a súlyt, amely reánehazodott. Takarít, mos, mosogat, öntöz, gyermekét gondozza. Ideális anya. És közben dúdolgat és dalolgat is. Olyan dalokat, amelyeket Lacitól tanult. Régi népi dalokat. Sokszor nagyon szíven fog a sorsa. Legtörékenyebb gyermekem hozta meg eddig a legnagyobb áldozatot. Ő volt a kiválasztott. Mártír-sors, de nézhetsz a szemébe bátran. Csak jöjj. Egy kicsit tartok tőle, hogy szeptemberig nem maradhatsz. Talán hamarabb kellene szétnézned a borzalmas városban. De olyan végzetesek az idők, hogy alig merlek az utazásra biztatni. Gondolkozom azon is, hogy lemenjek, de talán már nem találnálak otthon. Márta is szeretne velem jönni, hogy dolgainak utánanézzon. De mi lesz itt Anyukáékkal ebben az elhagyatottságban? Néha ezt a címet adom magamnak: a Szentgyörgypusztá rabja. Bandiék Grandpierrék házába mentek át, s nagyon jól érzik ott magukat. Minden második nap kijön (Szentendré-től biciklin). Ma én is biciklin jártam meg Visegrádot. Régi, jó érzés volt, kissé felszabadító. A túlsó vonalon, Maroson és Verőcén át napok óta porzik az út a visszavonuló páncélosoktól és egyéb katonai járművektől. A mienk most csendesebb vidék, az öreg Duna kettős karja védi. — Anyukáért ne aggódj. Csak levélíró nehézsége az oka

eddig meg nem szólalásának. Írni fog, talán már ehhez a levélhez is mellékel valamit. Rienkéről is írj. Halászsutaitok milyen Apukás-Otilisek lehetnek. Nagyon sokszor csókol benneteket

Apuka. 45. VI. 13.

¹ Kb. forog az idő kereke (pontatlan angolsággal).

² Id. Jékely Lajos, Áprily Lajos apja.

³ Áprilyék nagyenyedi jó barátja.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1945. VII. 29.

Most vannak a Petőfi-ünnepségek Segesvárt – én nem mentem le, mert féltém a viszonytagságtól. A színházban, itt, a Helység kalapácsát adták – Apukára emlékeztem, ő olvasta nekünk kicsikorunkban...

Rettentő meleg napok vannak, kánikula. A munkáspártok angliai győzelme enyhületet hozott. Sok minden jóra fordulását várjuk e távolinak látszó eseménytől.

Kárpáti Aurél¹ itt van – most ő is Segesvárt –, nálunk szállt meg. Jó volt a régi kedves emberrel elbeszélgetni, s emlékezni az időkre – 1934–35 –, amikor „költő voltam s király”. Apukát valószínűleg fel fogja levélben keresni. Az Írók Szövetségének fő-fő tagja; azt ajánlja, hogy Apuka jelentkezék mihamarabb felvételre, mert ez nemcsak a nehéz testi munkásoknak kijáró kenyér- s más élelmiszeradagokat jelenti, hanem más fizikai előnyöket, igazolványt stb. is! A magam részéről arra kérem Apukát, tegyen félre minden gátlást, s essen túl a jelentkezésen! Utóvégre ebben igazán semmi tolakodás nincsen. A meg nem mukkanást pedig félremagyarázzák!

Sokszor fog el a vágy, hogy odarepüljek a völgy csendes házába. Milyen érdekes játéka a sorsnak, hogy innen végképp ez a Duna menti házikó az otthonom! Ubi mater, ibi pátria.²

Egyszer még fogok én Csonyonyinkával epret dézsmálni Anyuka kertjében! Csonyonyinka, szívem legnagyobb szerelme, sok-sok puszit, „szerelmes puszit” küld nagy-mamának, nagytatának, Keresztapjának, Binci néniének, Bigyimamának.

Sok-sok puszit küldök én is mindenkinek.

Zsoli.

¹ Kárpáti Aurél (1884–1963) író, költő, irodalom- és színikritikus, az 1945-ben alakult Magyar Írószövetség elnökségi tagja.

² Ott van a hazám, ahol az édesanyám.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

VIII. 7. kedd.

Édes Fiam – Mannsberg¹ elvitte múltkor egy neked szóló leveletem, Kolozsvárra induló ismerősben reménykedve, nem tudom, eljutott-e hozzád: most azt mondják, Olga húga indul Kolozsvárra, ezt az alkalmat sem hagyom felhasználatlanul. Bandinak írt leveled megnyugtatót (VII. 29.), rossz híreket hozott a szél előtte Erdélyből. Nagyon szeretném, ha máskor valamilyen formában nyugtáznád írásaimat; ebből a leveledből

sem tetszik ki, hogy kaptál-e valamit tőlem. Bigyus is írt a múltkoriban, annak sincs visszhangja levedben. El-elfogy a türelme, néha el-elsírja magát keservesen. Estéknként az apjáért imádkoztatja a drága kis jószágot, s ezt nagyon szívfájdító hallgatni a szomszédos verandán. Rosszulesik neki, hogy Laciról vagy társairól mostanában nem írsz; valóban úgy volna, hogy senkiről sem kaptatok híreket? Emici² anyja kijött tegnap, a fiút dunántúli fogságba esés után itt vitték el keleti irányban a verőcei oldalon. Kidobott cédulája jelzi, hogy fájó szívvel nézte a kicsi házunkat „odaát”. Írói akció indul az érdekében. Te Kárpátival³ nem beszéltél a Laci dolgáról? Talán itt is lehetne próbálni valamit. Kereszturi Dezsőre⁴ is gondolok, aki jól ismerte, és sok író el tudna érni, ha pártfogásról esnék szó. Kárpáti nekem nem írt, szeretném, ha nem is írna, ma még semmiféle tagságnak sem látom az értelmét. Jó itt nekem ebben a körülményben. A szárazság majdnem mindent megölt a kertben, vészes volt és fojtogató ez a csapás, és nagyon csüggesztő a tavaszi súlyos munka után. A fa megfizethetetlen, utolsó quatrainjeim közül az egyik „Fatolvaj” címet visel, s az én vagyok. Körülöttünk a svábkérdés miatt nyugtalan a világ, Bogdány különösen hullámzó talaj. Mostanában sokat gondolok arra, hogy lemegyek hozzátok három-négy napra. Ha Bandinak sikerül egyheti szabadságot kapni, talán megvalósíthatom a tervemet, esetleg diószegi kiugrással. Nincs kizárva, hogy Bigyi is velem jön. Nagyon sínylem, hogy nem vagyunk valamennyien együtt. A mai életnek igazán csak ez az együttlét adna valamelyes értelmet. Boldoggá tesz, hogy gyermeketekről olyan rajongással tudsz írni. Adrienne életéről, egészségéről is írj. Sok csókot küld: Apuka.

(Kedves Zsoli, megérkeztem végre, hoztam ezt a levelet Bandikától. Sok érdekes, Téged is érdeklő hírem van, alkalomadtán keress fel. Ma nem leszek otthon. Üdv: Hedda)⁵

¹ Dr. Mannsberg Árvéd báró, Áprily Lajos jó barátja.

² Kolozsvári Grandpierre Emil.

³ Kárpáti Aurél.

⁴ Keresztury Dezső (1904–1996) író, költő, műfordító, irodalomtörténész, 1945–1947 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁵ Gruenwald Hedda sorai a borítékon.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

1945. aug. 30.

A Heddával küldött levelüket megkaptam. Legfontosabb, hogy Laci sorsát illetőleg válaszoljak: még mindig semmi hír róla! Ennek az az oka, hogy csoportjából olyan, aki őt személyesen ismerte volna, még nem került vissza. Hasonlóképpen nem érkezett hír Makkai Erniekről, Jancsó Béláról, Járosi Andorról, Mikó Imréről¹ sem. Mindezek ellenére hiszem, hogy rövidesen hazaérkeznek – hisz a város csak úgy nyüzsög a hazavergődött hadifoglgyoktól.

Anyuka nagyon természetesen érdeklődik megmaradt holmiik iránt. Már többször megírtam ugyan, de kérésükre megismétlem: Ágyneműünk a nagy cserge és 1 paplany kivételével a Laci elvitelét követő 2 nap alatt – amikor én még nem tudtam a ház üresen maradásáról – eltűntek, s el Laci és Apuka összes ruhái, fehérneműi is. Röviden: a ruhásszekrények és a komód teljesen kiürültek! Természetesen nem maradt meg semmi sem az Anyuka, sem a Bigyi dolgai közül sem. Egy nagyon gyanús kabátot novemberben

felfedeztem Balónén – ilyenszerű hátberakása volt,² színe kék, anyaga bolyhos gyapjú. Lehet, a Bigyié volt... Az edények viszont teljes számban megmaradtak, s meg a bútorok is. (Az írógépet persze elvitték.) A könyvek is hiánytalanul megvannak.

Jelenleg a rekamié s a kis antik asztal nálam van, a többi bútor részint a Király utcai raktárszobácskában, részint eredeti helyükön, részint (a Bigyi nagy rekamiéja s két tonettszék) egy festőművész barátomnál, Buday Lajosnál, az Egyetem u. 1. alatt. A részleges széthordásra azért volt szükség, mert félős volt, hogy különféle ürüggyel el találják valakik hurcolni az együtt talált, használatlan bútorokat.

A Laci nagy szobájában már március óta az öreg kegyelmes³ tanyázik, Bonchidát teljesen elvesztette, semmije sincsen. A belső két szobában Szabó Lajos és felesége laknak.

Apukának és Patyinak üzenem, hogy jövetelük híre leírhatatlan örömet okozott. Bigyust azonban bármennyire is szeretném viszontlátni, ne hozzák magukkal, mert az út nagyon viszontagságos, nem gyenge nőnek való. S különban is: Anyukánál kell maradjon valaki Olgán kívül is! Apuka és Patyi nyugodtan jöhetnek, itt semmi tervszerű bántalom nem érheti őket, csak vakeset...

Adrienne még mindig csak jelöltje az anyaságnak, bár e hó közepén volt esedékes a szülés. Lizi viszont 27-én egészséges, nagy orrú fiúcskát szült a zsidókórházban: Lacika. Elszülte Adrienne elől az utolsó fiút... nekem leányom lesz megint –

Csonyonyinkát egyre vadabbul imádom. Tegnap mondta a Rákóczi úti szürke nővérek szülőotthonának tetőteraszán: Mamanyika, dobj le, dobj le fübe Csonyonyinkát! Szép virágokba ejts le Csonyonyinkát!... (20 méter magasból!) Egyelőre madári lehetőségeket érez tagjaiban: egy apának félelmes kényszerképzetek sorozatát indítja meg, hisz második emeleten lakunk...

Biztos megírtam már, hogy Jancsó Sándor bácsi valahol egy ausztriai fogolytáborban van. Patyinak írt Adrienne, hogy nyomozzon utána a Vöröskereszt útján (J. Sándor, 55 éves, marosvásárhelyi székely határőrseg).

Laci sorsán semmi írói akció nem segíthet – mint ahogy nem segíthet Járosi és Jancsó Béla sorsán sem. Csak a véletlen juttathatja hamarabb haza, a szabályos, általános szélnek eresztés előtt. (Iratái, jegyzetei megvannak a fiókosszekrényben és az íróasztalban, de szörnyen összehányták a rablók.)

A világ: latens forradalom. Nyugtalanító mendemondák, bukaresti készülődések hírei járvák. Egyelőre azonban, legalább egy évig, itt kell maradnunk – bár Anyuka hívó hangja szívem közepébe hatolt. Patyi miért nem ír már 3 hónapja? Nem értem hallgatását.

Berenczei K. Gyula él: Pesten van.

Sok-sok csók Zsolitól.

Küldök Csonyonyinkáról négy képet. Laci bácsiéknál készültek májusban.

Bigyinek szeretettel felajánlom zippzárás fekete télikabátomat. Én tavaly télen örököltem egy másikat keresztanyámtól. Ha Apuka vagy Patyi lejön, elviheti, vagy elküldjük valakivel. A varrógép is nálunk van, és a Bigyi kézimunka asztalneműi.⁴

¹ Mikó Imre (1911–1977) erdélyi jogász, műfordító, író.

² Betoldva egy vázlatos rajz az említett kabátról.

³ Gróf Bánffy Miklós (1873–1950) író, grafikus, politikus. Bonchidai kastélyát 1944-ben felgyújtották és kirabolták a németek.

⁴ Jancsó Adrienne utóirata.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kvár, 1945. nov. 3.

Szeretteim!

Csak annyit írok magunkról, hogy élünk, sőt torockói lányunk¹ anyja jóvoltából kilátásunk van rá, hogy megérjük a tavaszt is: puliszkalisztet, krumplit, almát, kenyeret hozott, s ha győzzük fizetni, tán megismétli vagy kétszer a tél folyamán.

A gyermekek csodálatosan édesek, „minden örömünk” bennük van. Eszem meg őket a nagy imádatától, és állandóan Apuka–Anyuka elmaradt csókjaira s örömeire gondolok. Csonyonyinkának esténként a nagy kutyát éneklek, és a „Diófát” meg a „Pista bácsit”.

Rossz hírek járnak Magyarországról. Bár tudnám, hogy ki tudja húzni a telet sóval, fával, élelmiszerral!

Nagyata sírjáról megnyugtató hírt hozott Vita Zsiga.²

A minap megfordultam Csúcson, Farnos Laciéknál³ csodálatos napot töltöttem, prousti értelemben. Szőkéné szegény cselédsorban tengődik kirabolt portáján, örült urával egy fedél alatt ugyan, de különváltan, mert az markotányosnéval él...

Cseh Tibor a tegnap járt itt. Üdvözlöttei Apukát.

Kekeyben erős barátra és támaszra akadtam, nagyon apukás, szinte megévesztően azonos a hangja, a reakciója a dolgokra...

Környezetem egyre elviselhetetlenebb. Ezekről a dolgokról azonban írni nem lehet.

Sok csók Zsolitól.

Ui. Mindszentek napján sokat gondoltam 1937. nov. 1-re: Bigyussal nagy tüzet gyújtottunk a hegyünkön vörös cseresznyelevelekből, éig lobogta leendő gyászainkat, messze égtek a temetők... Szegény Bigyus is eleget gondolhatott erre a napra! Akkor még nem volt kit gyászolnia...

¹ Szolgálólányunk.

² Vita Zsigmond (1906–1998) nagyenyedi születésű irodalomtörténész, a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban Áprily tanítványa volt.

³ Nagyenyedi barát.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kolozsvár, 1946. Húsvétszombatja¹

Drága jó Apuka, ma elolvastam Laci bácsinak írt levelét, melyben megrendítő apai aggodalmait tárja ki. Rettentően sajnálom, hogy ilyen képzelődésekre adtam alkalmat! A hibás ugyan nem én vagyok, hanem a véletlen, mely január óta írt s elküldött 3-4 levelem egyikét sem juttatta a destinataire² kezébe. Utoljára egy Dombrády nevű pasasra bízam valami üzenetet, sőt, április 1. táján egy Gurizetti nevű műegyetemistát is megkértem, menjen el Patyihoz, s referáljon életünkről, melyet baráti közelségből ismert. Ez a kedves fiú a műegyetem erdélyi szállásán megtalálható.

Akik bohémkedésemről adtak hírt, nem hazudtak, csak bizonyára túloztak. Életünk cudarságát kell valamivel ellensúlyozni. S bizonyos társadalmi keretek széthullása va-

lóban hozzájárult ahhoz, hogy magamnak hébe-hóba szabad pillanatokot teremtsék. Megnyugtatójukra azonban kijelentem, hogy semmivel sem vagyok bohémebb, mint amilyen Pesten voltam, sőt maga Adrienne is igen jó és áldozatos családapának ismer el, legfeljebb férji mivoltommal nincs száz százalékig megelégedve. Ez utóbbihoz viszont sohasem éreztem se kedvet, se hajlamot – se erőt –, csak kétszeri nagy szerelem vitt bele a kétszeri nagy kelepcebébe, melynek másodika, Adrienne áldott jó természete és megértése, valamint a csodálatos gyermekek miatt elviselhető, sőt, egyáltalán nem tudnám rajta kívül elképzelni az életemet. Adósságunk nincsen, ellenségünk akad, de edzettek vagyunk, és meglehetősen bölcsek is. Adrienne-t a falánk kis Gargantua-Zsolcika úgy megszívta, hogy 7 kilót fogyott, s az orvos valami gyanús dolgot állapított meg a mellében. A télben nem táplálkozhatott úgy, ahogy szoptatós állapota megkövetelte volna. Most injekciózzák, s reméljük, hogy egy sikerült nyári hízókúra teljesen rendbe hozza. A szereplésektől azonban, sajnos, nem tiltották el. (Azért sajnos, mert most egy szörnyű politizáló darabban kapott szörnyű szerepet.) De kérdés, milyen nyarunk lehet a változandóságok világában?

Teréz néniel tegnap találkoztam a Komamáék sírjánál. Japáncseresznye-ágot vitt. 6 hete ápolónője szegény Bözsi néninek, aki mellhártyagyulladásra esett át, de alig.

Drága jó Anyukára sokat gondolok, s ha tudnék imádkozni, minden este imába foglalnám a szívét, mely miattunk ment tönkre, tán még akkor, amikor alatta kucorogtunk, mint rút embriócskák – s imádkoznék azért is, hogy csak még egyszer sétálhassunk együtt a kertjében, ott fent, ahonnan víz és annyi völgy látszik – ahonnan mindig Erdélyre gondoltunk. De milyen más volt Erdélyre gondolni, mint Erdélyben élni!

Bigyuskámnak üzenem, hogy bízom a lelkierében, művészkézében, mellyel a fájdalmak szörnyű masszájából valami vigasztaló formát gyúrhat. A völgy regényét csak nő írhatja meg, utóvégre annyi női tragédiát látott már Szentgyörgypusztá, hogy bátran fel lehetne állítani az elejére a női fájdalom szobrát. Ezt a verset neki küldöm, az, akinek emlékére írtam (ezelőtt egy héttel, miután ismét Róla álmodtam), nem olvashatja.³

Odakünt kellemes konyhazörejek jelzik a húsvét közeledtét: még kalácsunk lesz, s valami írószécska. Zsolcika, Binci egykori kosarában állva a konyhaasztal dőngeti zömök kis tenyerével, s mindenbe beleturkál. Csonyonyinka valamit kotyvaszt. Zsolcika 13-án volt 7 hónapos, már formálgatja a szavakat, dáj-dáj-dáj-dáj – gagyogja egyfolytában, és remekül hintázik. Csonyonyinka már pacaléstáson⁴ okos és piripáty,⁵ mindent tud, és mindenbe beleszól – de rossz, mint a bűn, mert nem tudjuk megverni. Hányszor gondolom el, hogy nincs nagyobb igazságtalanság, mint az, hogy a nagyszülők ezeket a porontyokat nem dédelgethetik! Se az élők, se a holtak (bár Sándor bácsi hazatérésében még merünk hinni).

Ezt a verset másolják le s küldjék el az Új Magyarország⁶ szerkesztőjének, Boldizsár Ivánnak,⁷ aki már két dolgot is hozta. Patyi elintézi, hogy a honoráriumot felvehesék (egy novellám a február 16-i számban jelent meg, egy versfordítás régebben). A túlfelől megjelent dolgom honoráriumá ezentúl Bincikéé, a Rádió-pénzek is. (Karácsonytájban mondták el 2 versemet, Grandpierre kiutaltatja a honort.)

A viszontlátást jobban várom, mint valaha ez alatt a 2 év alatt – tán közelebb van, mint valaha.

Mindenkit csókol Zsoli-Villon
a bohémek királya
az alvilág fejedelme stb. stb.
(2 gyermek apja!)

Édes Iduskám és Lajos!

Örvendek, hogy soraimat megkaptátok. Leveletek ma érkezett meg, és máris küldöm Zsoli sorait. Szeretettel ölel, csókol mindnyájatokat Laci⁸

1946. V. 6.

¹ 1946-ban április 20-ra esett húsvét szombatja.

² Címzett.

³ Jékely ÁLOM-REKVIEM című verséről van szó, melyet Mikecs László és társai emlékére írt.

⁴ Feltehetően a trükk jelentésű román 'pacalesti' szóból származó erdélyi kifejezés.

⁵ Cserfes.

⁶ 1945–1948 között megjelenő hetilap.

⁷ Boldizsár Iván (1912–1988) újságíró, szerkesztő. Az *Új Magyarország* című hetilapot 1945–1948 között szerkesztette.

⁸ Schéfer László megjegyzése.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Kvár, 1946. júl. 9.

Drága Apuka, Anyuka, Patyi, Bigyi

Szomorú levelüket megkaptam; alig van erőm s írói készségem válaszolni rá. Hasonló panaszokkal kellene válaszolnom, volna mit keseregnem nekem is, mert még soha nem nyomorogtunk úgy, ahogy kb. 3-4 hónapja. Naponta kell már előlről kezdeni a 20-30 ezer lei előteremtését a legszükségesebbekre. Vannak formális éhségnapjaink, s egyre többször látom a magam arcán Apuka könnyes arcát az enyedi tanárnyomorúság napjaiból: Anyuka pénzt kért, s nem tudott neki adni... Pedig az akkori állapotok paradicsomiak voltak a mostaniakhoz képest...

Mindennek a tetejében még a soha viszont nem látás réme is tátogat. Anyuka kórházban (éppen azokban a napokban álmodtam 3-szor is borzalmast róla, amikor kórházban volt, kb. jún. 14–16. közt), Apuka a pesti ínség és loholás poklában, Bigyi falun, Patyi válófélben, ki tudja minő lelki bajoktól gyötörtén. Jaj, mindörökre jaj! Nem élt még jó keresztyén ilyen borzalmakat.

Az itteni könyvnapokra két könyvem is megjelent: „A halászok és a halál” s „Minden mulandó” című regény- és novelláskötet – s mégse láttam annyi pénzt mostanában, hogy bár egy kiló mézet vagy cukrot mertem volna venni a porontyoknak. 6 hétig nem volt cukruk szegényeknek, míg Kiss Jenő¹ meg nem szánt s nem adott 40 dekát...

Ide már alig köt valami. De Ubi bene – a mai Európában? Ha odatúl jobb világ volna, habozás nélkül kivonulnék az „erdélyi szent Termophyleeből”; s ha lehetne, Amerikáig meg sem állnék.

Néhanapján a Hoja vigasztal. Kedves ismerősöknél régi világbeli délutánokat töltök; a halászatról azonban lemondtam, nincs pénzem engedélyre, új felszerelésre.

A múlt héten megjártam Udvarhelyt. A 11 éves Apuka árnyékát kerestem, nagymamát... Csehély Adolf² sírját megtaláltam a kath. temetőben, s kiderült, hogy Tompa L-né³ édesapja volt az a bizonyos „Molnár tanár szemei”... Fürödtem a Küküllőben, s érthetetlennek találtam, hogy mindezekben a fanyar örömökben most már Apuka nélkül kell részesednem.

Remélem, Anyuka már meggyógyult. Tán mégis visszaköltöznek a házba, borzalmas ily szétszórtságban tudnom a családot.

Sok-sok csókot küld Zsoli

Biró Gábor írt: a házikó ajtai, ablakai hiányzanak, különben ép.

¹ Kiss Jenő (1912–1995) erdélyi költő, író.

² A székelyudvarhelyi főreáliskola tanára a XIX. sz. végén.

³ Tompa László költő felesége.

Áprily Lajos Jékely Zoltánnak

[1946. 08.]

Drága Zsolikám,

indítom életem egyik legszomorúbb levelét, hogy tudassam veletek: kicsi drágánk, Mikecs Annácska július 26-án Debrecenben meghalt. Komlódtótfaluban vérhas támadta meg, a vidéki rossz viszonyok, gyenge orvos, gyógyszerhiány súlyosbították a bajt. Márta kétségbeesetten rohant be vele az utolsó éjszakán a debreceni klinikára teherautón, de ennek az Erlkönig-útnak is csak egy vége lehetett: a halál. Anna napján halt meg a gyönyörűség, pénteken, Márta napján temettük, hétfőn. Az Uray Sanyi apja¹ búcsúztatta el. Tölgyfák alatt van a homokhalom, tengelicék pityegnek a fán, és hull a makk. Márta árvaságának kifejezésére nincs szavam. A temetés napjának éjjelén már elindultam vele, s másnap már ott volt Anyukánál Kisorosziban. És mi, öregek? Amitől fiatalabb korunkban megkímélte erősebb szívünket az Isten, most átéltük hanyatló korban, rettenetesen szenvedő szívvel. Apja helyett apja akartam lenni szegénykének, s bár nem érte el még a negyedik évét, az érzés, a közös élmények ezer szála kapcsolt hozzá. Egyetlen barátom volt ő itt nekem, s nagyon ragaszkodott hozzám. Vén szem, honnan van benned annyi könny? Kérdezgetem magamtól reggel és este, ha magamra vagyok. Jaj, mindörökre jaj! Nyomorultságunk és otthontalanságunk ölte meg. Sirassátok meg ti is szegénykét, távol pusztult apjának gyönyörű, élő emlékét, együtt sírjatok velünk.

Zsolikám, július 9-én írt leveled ilyen hangulatok között érte a szívemet. Bár a reánk szakadt balsors megfélemlített, s tudom, hogy minden tanácsadó és befolyásoló szó végzetet jelenthet, nem írhatok mást: jöjjetek. Levelem végén megírom délután, hogy illetékesekkel mit végeztem ügyedben. A döntés mindenesetre sürgős volna, a lehetőségek száma hétről hétre fogyni fog. Tegnap fontos beszélgetést folytattam igen józan és nagy befolyású emberrel, akihez közel kerültem az utóbbi hónapokban. Minden segítséget megad, s nem lát más utat számodra, mint a kijövetelt s számunkra a budapesti elhelyezkedést. Bandi és Márta nehéz kérdései így oldódhatnak meg. Tehát újra: Budapest. Ma lehet, hogy Bandival elkezdjük a nagy harcot lakásért. Az ő ügye is döntéshez érkezett, s nem lesz, aki gondját viselje, ha be nem jövünk. Itt a helyzet nagyon sokat javult a forintstabilizáció óta, s jó szemű emberek további javulást várnak. Ettől hát nem kellene olyan nagyon félnetek. Az életek csak kialakulna rendre-rendre a mi segítségünkkel. Mai tanácskozásom fordulópontot jelenthet sorsotokban, ha elfogadjátok a talán utoljára kínálkozó lehetőséget. Össze kell fognunk ezekben a roppant veszedelmességű, Annácska-pusztító időkben, hogy mentjük egymást. Három férfi, ha egymásnak veti a vállát – az enyéim gyengébbek, mint a tieitek – talán ilyen ítéletes korban is tud valamit tartani még. Csak a szétszóródottságunk szűnjék meg már egyszer. Bútoraitokat talán

rokonoknál kellene elhelyezni addig, amíg kihozatalukra alkalom kínálkozik. Mártának nagy-nagy szüksége volna – ha még megvan – az ott maradt csergére s paplanra, mert ilyen felszerelésünk alig van. Gondolkozzatok, hogyan lehetne kijuttatni. Gyermekeitekről, Adrienne-ről nem írtál, pedig jólesett volna most, éppen most, unokákról, élőkről is hallani valamit. Minden lépést jól fontoljátok meg, amit tenni fogtok, de ismétlem, nem lehet sokáig halogatni a döntést, nehogy később kényszerhelyzetben s az elhelyezkedés kilátása nélkül kelljen ugyanarra az útra lépnetek. Szeretnék nagyon bölcs tanácsokat adni nektek, de a fejem még zavart, s a halál ízével a számban írom ezeket a mondatokat. Minden akaraterődre szükséged lesz, hogy keresztülvidd családodat és családunk életében ezt a nagy fordulatot. Szívet elszorító válaszdokra nem lehet más feleletünk, mint ez. Anyuka és Bandika ugyanúgy látják helyzeteteket s a tennivalókat, mint én, ezekben a sorsos kérdésekben nincsen különbség közöttünk. Még nyár van, az ősz már nagyobb nehézségeket jelentene a terv megvalósítása szempontjából. Azzal is lehet számolni, hogy Adrienne jövője is kialakulhat Budapesten. Csak tudjunk összefogni.

Délután. Most érkeztem haza kettős utamból. Holnap telefonon közlik velem, mire számíthatunk. Előérzetem szerint jó eredményre van kilátásunk. Régi helyed s néhány megmaradt barátod vár. Az egyik, aki befolyásos emberré nőtte ki magát, írni is fog neked. Mindkettőtöket kérlek, ismerjétek fel a kínálózó alkalom rendkívüli jelentőségét, s ne sokat tévóvazzatok. Nem tudom, meg lehetne-e kockáztatni, hogy egyelőre magad jöjj ki a hely elfoglalására, s a család nemsokára utánad jöjjön. Ezt nektek kell eldöntenetek. Talán jobb volna, ha együtt jöhetnétek. A megélhetés itt kétségtelenül javulni fog, s beosztásodnál a VIII. fizetési osztályra számítok. Ha összefogjuk, amit hárman keresünk, megélünk közös háztartásban valahogy. Nem úgy képzelem, hogy örök időkig így maradjon az állapot, s közös fedél alatt előbb-utóbb terhére váljunk a kényesebb idegrendszerűeknek. A viszonyok javulásával, ha jobbnak látjuk, osztódni is lehet. Bár, ha azt a lakást sikerülne némi áldozattal megszerezni, amit ma Bandival megnéztünk, jól megférhetnénk egymás mellett. Minden azon fordul meg, sikerül-e kölcsönt szerezni régi bankomtól. Ma levélben azt is megpróbálom.

Holnapig nem küldhetem el ezt a levelet, mert még írnom kell hozzá a holnap délre ígért telefonüzenet alapján. Ott voltam régi posztod épületében, s hidd el, egészen jól el tudlak képzelni ott régi fehér munkakabátodban. Bizonyos vagyok benne, hogy minden atmoszféranyomás ellenére is jobban éreznéd itt magad. Irodalmi keresőlehetőségeid is növekednének. Gyermekeitek Adriennel tavasztól kezdve kint lehetnének a Szentgyörgypusztán. Azt reméljük, hogy ott az élet, legalábbis nyaralás és kertészkedés formájában, újra megindulhat. Egy darab földed neked is van ott (az erdő felőli), s idővel építeni is lehetne oda valamit. A régi komplexumokat, amelyeket Szentgyörgypusztára vagy régi hivatali környezet felidézhetnének, elsodorta a vihar. Az ilyen idioszinkrasiák ideje lejárt. Különösen akkor, ha két drága gyermek életéről van szó. A kísérteteknek el kell tűnniük ebben a szélviharos, huzatos időben. Az apának kell határoznia, aki gyermekei sorsát irányítja. Isten adja, hogy helyes legyen ez az irányítás, és suggestioimon is áldás legyen. Az erdélyi megoldásokon nem volna áldás: Laci meghalt, Mártáék kiszóródtak, házamat hóra építettem, mint ahogyan kicsi dalod mondja. Pedig én még az óvatosabbak közé tartoztam.

Nem tudom, hogy juttatom el hozzád ezt a levelet, de talán ebben is megsegít az isten. Fontos, hogy a te válaszd is mielőbb ideérjen, mert sok függ tőle. Ha tudnám, mikor jöttök (vagy mikor jössz), elétek (vagy eléd) utaznám Biharkeresztesig. Mindenesetre

értesítést várok erről, mert hamarkodni sem szabad. Ha a lakást megkapjuk, be is kell rendezni legalább annyira, hogy meghálhassatok. Ez meg bútoraink ideszállításával kapcsolatos. Talán mégis jobb volna, ha egyelőre magad jönnél ki, és segítenél nekünk a közös otthon berendezésében. Éhező embereket azonban nem szabad otthon hagynod, mert azt nem tudnók elbírní lelkiismerettel.

Mártáéknak az volt a gondolatuk, hogy – ha lehetséges – dolgaitok közül egyet-mást Diószegre lehetne irányítani Tolnai László címére. Persze, nem nagyobb holmikra gondolnak. Ott a rokonoknál egyelőre megmaradhatna, s ha a viszonyok javulnának, könnyebben hozzájuthatnátok. Tolmácsolom a gondolatot, bár az az érzésem, hogy nem fogjátok hasznát venni. Fájó lelkünk minden szeretetével gondolunk reátok, s csókolkunk sokszor, sokszor öreg szívünk minden ragaszkodásával.

Ami fehérség ezen a lapon még maradt, azt a holnapi üzenet közlésére tartom.

Addig azonban még valamit közlök veled, ami most jutott eszembe. Szükség lehet forma szerint olyan írásra, mely igazolja itt, hogy a kényszerűség hoz ki, s hogy ott becsülettel kitarottál. Azt hiszem, ilyet a Népközösség, melynek dolgait B. Edgár² intézi – tudtom szerint – nyugodt lélekkel adhat neked. (De akkor is jönnöd kell, ha nem hozol ilyet.)

Másnap: Ismét tárgyaltam. Igenlő válaszod esetén ügyed itt gyorsan elintéződik, a vezetők ebben egy véleményen vannak. Itt tehát nem kell kockázatra számítanunk. Bár a lakás kérdése még kialakulatlan (pár nap eltelik, míg kölcsönügyben válasz érkezik), ma mégis úgy érzem, hogy nem kellene ott hagyni a családot. Ha itt nem tudnók elhelyezni őket, Anyukánál és Márta mellett maradnának egyelőre Kisorosziban. Ti azonban jobban látjátok azt, hogy mit jelentene esetleges ott maradásuk rövidebb időre, legfeljebb egy hónapra. Tanácskozzatok hát hideg ésszel s egyetértő lélekkel. Segítsen meg az Isten!

Ui. Ha vannak takaróitok, hozzátok el, mi ilyenekben koldusszegények vagyunk. Soltészról csak fájó hírt írhatok, minden valószínűség szerint elpusztult Várad körül.

Apád.

¹ Uray Sándor (1887–1969) ref. lelkész; fia, Sándor Ravasz László püspök veje.

² Balogh Edgár (1906–1996) publicista, egyetemi tanár.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

[1946. 08.]

NB. Ezt a levelet Albert Ferenc viszi, az, akivel július 26-a tájt készültem kimenni, mint kísérőmmel, de megtorpantam...

Drága Apuka, Anyuka, Bigyi, Patyi!

Augusztus 12-én kelt, a szörnyű hírt közlő levél utáni harmadik levelüket is megkaptam. Mintha ennek a hangja már a gyász utáni csenedesebb fájdalmakat szólaltatta volna meg – mintha higgadtabb volna. A bennünket hívás sem olyan impetuózus, mint a legelsőben volt, egy kissé meg is gondolkoztat: tényleg érdemes-e felégetnem itt magam mögött a hidakat, vagy nagyon óvatosan járjak el, esetleg a visszafordulás lehetőségének ki nem

zárásával? Én nem félek a pesti élet terhétől – de a családocskát félttem. Tehát legfennebb tavasszal lehet szó kijövetelünkről. Mi is visz ki innen? 1, A családdal való egy fedél alatt élés vágya 2, a múzeum nem szerkesztőség mivolta 3, hogy Párizs és Velence közelebb van, mint Kolozsvártól. Mi tart vissza? 1, Az árulópecsét, melyet homlokomra ütnek az itteni ultraradikálisok 2, a szerencsétlen szép Kalotaszeg, Székelyföld stb. 3, néhány drága jó barátom, akikkel együtt vészeltük át az utóbbi éveket. Mindazonáltal nem haboznék, ha tudnám, hogy békességes élet vár ott reánk, bár a létminimum határán. Még megvárom a T. G.¹ levelét, aztán szeptember második felében – miután a Maros mentétől, Enyedtől, Csúctól stb. elköszöntem, útnak indulok.

Bigyust hívtam ugyan utolsó levelemben – de félek, nem tudja kijárni az útlevelet, vízumot stb. Ha nem jönne, részletesen utasítson a holmikra vonatkozólag. Annyi szent, hogy kivinni mostanság semmit se lehet, legfeljebb csergét és paplant – de edények, bútorok, könyvek, matrácok maradnak, vagy el kell adogassuk őket, ez esetben az árukkal Pesten elszámolnék. Lacika irományait a dulás óta sem láttam, de tudom, hogy megvannak, a fiókos szekrényben meg az íróasztalban. Lizi² rakosgatta el őket, ahogy a földről felszedte. Tervem az, hogy egyelőre Szabó T. Attilára³ és Nagy Jenőkére bízom őket. A könyveket pedig ládába zárom, és az Erdélyi Múzeumba helyezem ideiglenes letétbe. Ott biztos helyen lesznek. Ha azonban Bigyus úgy döntene: egy részüket eladnám. De erre inkább ne kerüljön sor... Eladni elsősorban a nehéz bútorokat volna érdemes, az Apukáék és Bigyus meghatározta sorrendben. Apuka utolsó levelében egy mondat különösen szíven ütött: „Az újak hogy leszakadtak rólunk!” – Ha Évát és Olgát is beleszámoljuk, akkor igazán meggondolkoztató és félelmetes a sors következetessége ezen a téren, s Csonyonyinkára, Zsolcikára, Adrienne-re kell gondoljak, akik – bármily kegyetlenül is hangzik, szintén „újak”...

Szegénykéék szinte emberfeletten, aggasztóan édesek és szépek, a kicsi fiú pláne „nem e világról való”. Talán hasonlít ahhoz az Ottilihoz, aki kicsi plécsuporból „vérit” [?] a sétatéri villa⁴ előtt 1914-ben, a feje formája, a bámulása, a „ha!” – olyan, mint az apjái –, de nagy dióbarna szeme van, az anyjától. Már „áll a baba, áll”, kedvenc és egyetlen szava: „työtty” – kérés és adás, düh és örömkifejezés egymagában. Újvárról⁵ hozta, ahol az anyja gyermekcipőjében mászta be ugyanazokat az utacskákat és udvarokat, amelyeket 25 évvel ezelőtt az anyja. Ezt a gyermeket a nagyszülei szívszakadásig fogják szeretni, s én mindent el kell kövessek, hogy ezt a sokáig nélkülözött nagyszülői szeretetet és féltést a gyerkőc már ne sokáig nélkülözze, s hogy az öregek se nélkülözzék az unokák adta örömeiket. Ennyi hálával tartozom nekik is, s szüleimnek is.

Nem értem: a házunkat miért nem lehet még mindig rendbe szedni? Még mindig járnak a bandarlogok?⁶

Adrienne ma Nagyváradon szerepel, valami tanítókongresszuson, Balogh Edgár hívta meg. Tán elruccan Szatmárra is. E hónapban már 1 milliót keresett. Pesti szerződését holtbiztosra veszem, ha nem is szerződne egyelőre, szavalóestélyeket rendezhetne itt-ott, s kereshetne velük.

Kíváncsi vagyok a lakásügy alakulására. Én egyelőre Berenczeinél is felüthetném a sátorfámat – ha ugyan van neki még lakása.

Ő a Galamb utca 7. IV. emeleten lakik. Patyi keresse fel, s informálja terveimről; kérje meg, hogy írja meg: hogy áll a bál? Patyinak üzenem: Gyönyörű kolozsvári hajadont szeretnék hozzáadni, 6 szép fekete gyermek néz ki belőle... Fényképet viszek... Tolnai levelét nyugtalanul várom, de az állástól függetlenül is kíváncsi vagyok. Zsoli.

¹ Tolnai Gábor (1910–1990) irodalomtörténész, egyetemi tanár, 1946–47 között az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója (ide, régi munkahelyére megy vissza dolgozni Jékely a viszsza-település után).

² Schéfer László lánya, Schéfer Lizett, Jékely unokatestvére.

³ Szabó T. Attila (1906–1987) erdélyi nyelvész, irodalomtörténész, a család jó barátja.

⁴ Áprily Lajos nagyenyedi háza a Sétatéren.

⁵ Marostújvár, Jancsó Adrienne szülővárosa.

⁶ Kipling kifejezése a DZSUNGEL KÖNYVÉ-ben a majmokra (a szó szerepel a RÉGI UTCA HOLDSÜTÉSÉBEN című korai, 1931-es Jékely-versben is).

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Boldog utóirat: Jancsó Sándor 27-ére virradólag hazaérkezett Észtországból. A hír hallatára azonnal sarkantyúba kaptam magamat, s Kvárig meg sem álltam. Nem találkozhattunk, mert Adriennel elutaztak Vásárhelyre kihűlt-tűzhely-nézőbe. A repatriálás tervét az öreg hadastyán megérkezése ha nem is borítja fel, de bizonyosan módosítja. Majd megírom, mi alakult ki, mihelyt hazajönnek.

A gyermekeket egészségesen találtam. De kicsit sápadtak a bérházélettől, és hajlamosak az elzsigorásodásra.¹ Zsolcika már Ai-t is kiált: nem tudhatni, hogy Erzsit vagy Lajit akar-e jelenteni. A macskát kutyának nézi, és ujjal mutatva rikkantja: kuak, kuak!

Elképzelhetik az öreg Sándor álmélkodását, amikor a félhomályban, Csonyonyinka mellett megmozdult valami... Nem tudta, hogy Zsolcika is a világon van. Hogy tudjuk tőle ezt a két porontyt leragadni, ha netalán visszakapja az állását Vásárhelyen –?

Az Apuka jún. 26-án kelt levelét (mi történt egy hónap múlva!) távollétemben hozta el valaki. Az ércbe vésett verseket köszönöm – én pontosan az ellenkező végletben csapongok, s egyre jobban ölebe vesz a formátlanság.

Várom a T. G. levelét. Úgy látszik, nehezen születik meg.

Sok csók Zsolitól

Kvár, 1946. aug. 31.

¹ Zsigorás – erdélyi tájszó: elgémberedett, nyűgös.

Jékely Zoltán Áprily Lajosnak

Édesapám, a véletlen megint Udvarhelyre vetett. V. Gyurka hívott meg, hogy mielőtt kimennénk, lássam még a Hargitát s az aljában történő dolgokat. Holnap indulunk Haáz Sanyival¹ s egy-két ifjúval...

Október 2. van, s én még Erdélyben. Nehéz az elszakadás – bár úgy éreztem velem valami, hogy végeredményben minden perc, amit itt töltök, késedelem... de vajon miről, minek a lekésése?

A gyermekek már most, 4-ed napos utas koromban is irtózatosan, sajnón hiányoznak. Mi lesz Budapesten, mondjuk karácsonytájbán?

Tegnap halásztam a Küküllőben – 2 silány balintocskát fogtam. Már nagyon hideg a víz, nemigen kapnak. De szép márnák hintáznak a tiszta víz fenekén.

Hazamenet Parajdot feltétlen útba ejtem, s ha lehet, megnézem a Peer Gynt-i² hajlékot is, ahol Peer 1943 nyarát együtt töltötte Solvejggel.

Vajon Bigyuskánk meggyógyult-e? Sok halat kéne ennie, sárgaság után csak halat s csirkét szabad a húsneműek közül. Belőle is valami Solvejg-szerű leányt akar formálni az élet – Peerjét azonban hiába várja haza. S hány ilyen Solvejg van szerte Erdélyben s Magyarországon?

Innen Tolnainak is írok végre. Eddig nem írhattam, hisz az értesítést még ma sem kaptam meg – csak az Apuka másolatát, s azt is csak 23-án. Mindenesetre telefonálja meg neki vagy a múzeumnak, hogy technikai okokból, formaságok elintézése miatt kések, de okt. 10–15-ike közt ott leszek.

Jövő hét elején visszamegyek Kvárra. Remélem, vár egy-két levelük – s aztán már csak egy hét s találkozunk... A szabadjegyet megkaptam, köszönöm, tán élhetek is vele.

Sok csók Zsolitól

Udvarhely, 1946. okt. 2.

¹ Haáz Sándor (1912–2007) erdélyi etnográfus, grafikus, Jékely jó barátja.

² Utalás Áprily Lajos PEER GYNT-fordítására.

*

Schéfer Ida (Jékely-Áprily Lajosné) Jékely Zoltánnak

Budapest, 1946. október 20. Vasárnap du.

Drága Zsolikám, csak nemrég írtam neked, s ma újra tollat fogat kezembe a nyugtalanság, amelyet miattad érzek. Miért nem jöttél meg október 15-ére?! Ez volt a végső határidő, amelyet érkezésedre megjelöltél. Olyan komoly ígéretet tettél nekem erre a napra, hogy csak öngyötresnek tetszett, ha ebben is kételkedem. És hogy mégsem jöttél meg, sötét sejtelmek kezdenek úrrá lenni rajtam. Hátha nem jöhettél? Hátha valami gonosz ármánykodás utadat szegte. Elgáncsolt? Visszatértett? Vagy valami olyan történt az ezerféle baj közül, amire gondolni sem lehet, gondolni sem szabad? Mit tudjuk mi. De most már tele vagyunk gyöttrő várakozással: mit hallunk majd rólad? – Ha valami iratok miatt nem tudnál, édes Szívem, jönni, írj, sürgönyözz, hogy küldjünk azonnal íyet neked. De szeretnék odalátni, ahol most vagy, hogy ez a rossz, bizonytalan érzésem megszűnhessék. Megkaptuk szívszakasztó búcsúleveleidet Enyedről, Székelyudvarhelyről. Lelkem Zsolikám, miért szakadsz el olyan nehezen Erdélytől? Hiszen visszalátogathatsz minden évben oda. És élni, gyermekeket felnevelni ott nem lehet. Meglásd, jól ki fog itt alakulni az életetek. És lehet szeretni ezt a szegény, drága Budapestet is. Ezt a szegény, megvert, összetört Budát és azután Visegrádot, a mi Visegrádunkat. Egypár lépés, és a Hévnél vagyunk. Onnan másfél óra Szentgyörgypusztá. Kora tavasztól kezdve már az a hazánk. A bútoraink és minden holmink kihozatala igen sürgőssé kezd válni. A kölcsönbe itt levő bútorokat hirtelen elhatározással eladták. Megnehezül nélkülük az életünk. Meg kell már beszéljünk, édes Fiam, a bútorok kiszállításának módját, mikéntjét. Fogsz-e jönni, édes Fiam? Vagy valami akadályod, Kálvária-járásod van? – Milyen jó lett volna, ha már az őszön Adrienne s a gyermekek is kijöhettek volna, akkor te is könnyebben és hamarabb elindultál volna. Volna... volna... De vajon hogyan van most? Itt az élet nem hiszem, hogy nehezebb és a drágaság nagyobb lenne, mint ott. Tejet kitűnőt lehet kapni 1 p 60 f-ért. Vár nagyon Aád.

Jékely Zoltán Schéfer Idának

Drága Anyuka! Mindkét levelét megkaptam; azért nem válaszoltam reájuk, mert mindkét esetben szentül hittem, hogy néhány nap múlva csókjaimmal adhatok választ. De mint már annyiszor a két utolsó hónapban, most is csalódnom kellett: a rendszer ezer fortélyá akadályozza kiutazásomat. Azért szenvedek, mert voltam olyan marha-becsületes (vagy csak gyáva), hogy törvényesen akartam kijutni. Ha nekivágtam volna „feketén”, már rég künt volnék – vagy ülnék valamilyen pincében. El nem képzelhetik, min mentem át azóta, hogy a szabályos elintézésbe fogtam! Éjjeleim-nappalaím a legocsmányabb hivatali ödöngés, állingálás, instanciázás prédái. A román ügy végre elintéződött – annál is nehezebben megy a magyar beutazási engedély megszerzése, Bukarestből, a magyar misszióból. Ezekkel az urakkal szemben, innen Kolozsvárról, tehetetlen vagyok. A napokban, amikor a sürgönyt Pestre feladtam, úgy volt, hogy hamarosan küldik az engedélyt – ezért mertem sürgönyözni, hogy Csonyóval megyek – de most már egy hét is eltelt, s hiába várom. A jövő héten nekivágok beutazási engedély nélkül. Arra kérem Apukát és Patyit, hogy valamilyen belügyi összeköttetés révén hassanak oda, hogy a biharkeresztesi magyar hatóságok ne kergessenek vissza.

Ha még egy-két hetet itt kell töltsék, meghülyülök a semmittevéstől, idegességtől, elkeseredéstől. 2 hónapja egy könyvet nem olvastam, egy betűt nem írtam, csak kérvényezek, ácsorgok, pénzt hajszolok – szóval utolsó csavargó vagyok, aki mindenkit utál, de legjobban önmagát utálja.

A múzeumtól iszonyúan resteltem magam – de esküszöm, nem rajtam múlt, hogy két hónapos késéssel is aligha foglalhatom el az állást. Börtön a világ, ha az ember nem mehet oda, ahová akar. S én nem mehetek.

Az Apuka által küldött másolatot megkaptam, a határon ezt fogom felmutatni a magyar hatóságnak.

Csonyonyinkát azért szeretném vinni, mert cigányéletre nem hagyhatom. Legalább őt mentsem ki a Szentegyh. u. 2. alatti nyomortanyáról. A gyermekek taknyosak, Csonyonyinka ótvaros is. Mezítláb futkosnak a gangon – nem lehet velük bírni. A konyhában alszanak egymáson vagy egymás mellett – mert bent még nem fűtünk.

Most Adrienne szerzett valami fejőstehén lakót, attól várja a sült galambot télire.

A bútorok kihozatala sajnos Adrienne feljövételének időpontjára marad – tehát május-júniusra. Nincs Isten, mely hamarább kihozza őket. Én a küszöbön is szívesen aludnék, vagy egy vakondtúráson, csak már odakint lehetnék! (Lehet, megbánom, de most eszeveszett mehetnékem van, s nincs az a szurony, mely tovább akadályozhatna.)

Tolnainak telefonáljanak, vagy mutassák meg ezt a levelet, nehogy félremagyarázzák elmaradásomat. A nemzetközi bürokrácia áldozata vagyok, verje meg a Jehova! Mindenki hülye, aki nem ex lex megoldásokhoz folyamodik. De ehhez nagy pénzek kellenek...

Tegnap kint voltam a Temetőben. Őrült tumultus volt, szenvedtem. Csonyonyinka ordibálni kezdett egy almáért Komamáék sírja mellett. S Komama nem adhatott neki. Debrecenben járt-e valaki e napon közülünk? Jaj! Ezerszer jaj.

Sok csók Zsolitól

Kolozsvár 1946. nov. 2.